

A Meta-Synthesis of the Harms of Excessive Use of Virtual Space and Social Networks

Abazar Ashtari Mehrjardi 

Assistant Professor, Department of Science and Technology Studies, Institute for Social and Cultural Studies, Tehran, Iran (ashtari@iscs.ac.ir)

Abstract

Networks and virtual spaces have today become indispensable tools for social interaction and citizen activities in Iran, and excessive use of them has been accompanied by rising harms and problems in Iranian society. Accordingly, the primary aim of this study is to identify the harms and issues associated with excessive use of networks and virtual spaces using a qualitative meta-synthesis approach. The study adopts an inductive qualitative meta-synthesis method for the period 2010-2024 (1389-1403 in the Iranian calendar). A non-probabilistic (intentional) sampling strategy was employed from 145 research documents; 69 research samples were selected based on entry criteria (presence of independent variables, validity and reliability of the study, publication in a reputable scientific journal, and findings derived from field research). The scientific sources include Nor-MGz (Noormeg), Magh Iran, IranDoc, and the Jihad Daneshgahi (Academic Centre for Education, Culture and Research) scientific database. Overall analysis of studies within the 2010-2024 timeframe indicates that excessive use of networks and virtual spaces leads to four categories of problems in Iranian society: 1) social problems (virtual differential association, diminished social control, weakened social cohesion and social bonds, reduced social participation, diminished salience of social support, suspicion and social mistrust, increased social deviance, promotion of deviance and family harms), 2) cultural problems (widespread unethical behavior and deviance, erosion of the Iranian-Islamic lifestyle, educational crisis and declining academic quality, media deviance, promotion of venomous leisure time, diminished family values, risky sexual behavior, reduced religious values, intergenerational gaps and conflict), 3) economic problems (heightened financial-economic problems, reduced job performance and productivity, emergence of crime and financial offenses, intensified consumerism and family extravagance), and 4) psychological problems (verbal violence, crisis of identity and unreal personality, learned aggression, isolation and withdrawal, sense of emptiness and deficiency, and emotional-insecurity).

Keywords: Deviance and risky social behavior, Verbal and behavioral violence, Intergenerational conflict, Virtual differential association.



Social Problems of Iran, Vol. 17, No. 2, Summer 2026

Received: 09/03/2026 Accepted: 15/05/2026 Pages 9-52



Extended Abstract

1. Introduction

In recent decades, virtual spaces and social networking platforms have become among the most important arenas for communication, information dissemination, entertainment, education, and even the shaping of lifestyles in society. Owing to their high speed, easy accessibility, visual attractiveness, immediate interactivity, and wide range of content, these platforms have occupied a significant share of individuals' time and attention. In Iran as well, the rapid expansion of the internet, smartphones, and social networks has led to a large portion of daily interactions taking place in virtual environments.

From a social perspective, one of the main concerns is that constant presence in social networks may distance individuals from real and enduring interactions and weaken social bonds. Reduced family conversations, diminished social participation, increased isolation, distrust, and the weakening of social control are among the consequences associated with excessive use of these spaces. Culturally, the spread of a performative lifestyle, the weakening of indigenous and religious values, the expansion of behavioral patterns incompatible with the general culture, and the intensification of the generational gap are all issues that cannot be ignored. On the other hand, virtual space, by promoting consumerist and performative patterns, can increase economic pressure on families and, at the same time, negatively affect work and production through reduced productivity. Psychologically, symptoms such as anxiety, emotional insecurity, identity crisis, aggression, feelings of inadequacy, and dependence on others' approval are among the likely consequences of such excessive use.

Therefore, the issue addressed in this study is not merely an individual behavior, but rather the analysis of a multidimensional social phenomenon that has penetrated various layers of contemporary human life. The importance of this topic lies in the fact that if the harms resulting from excessive use of virtual space are not properly identified and categorized, effective planning for their control and reduction will not be possible. Accordingly, this study employs a meta-synthesis approach to provide a comprehensive picture of the types of harms associated with excessive use of social networks and virtual spaces in Iran, so that more precise educational, cultural, and preventive policies may be formulated on this basis.

2. Methodology

The main objective of the study is to identify and explain the harms associated with excessive use of virtual space and social networks in Iran. To this end, a qualitative meta-syn-

A Meta-Synthesis of the Harms of Excessive Use of Virtual Space

thesis method was employed in order to systematically, coherently, and analytically integrate the findings of previous studies. The review period covered the years 2011 to 2024. In the first stage, 145 research documents were collected from reputable scientific databases; then, based on inclusion criteria such as scientific validity, acceptable reliability and validity, publication in reputable journals, and reliance on field data, 69 studies were selected for final analysis. The sources used included Noormags, Magiran, IranDoc, and the Scientific Information Database of the Academic Center for Education, Culture and Research. The data were analyzed using an inductive approach in order to extract the main categories and subcategories related to the harms and present them in a coherent conceptual model. This method made it possible to move beyond a fragmented description of findings and instead obtain a comprehensive view of recurring patterns and the principal consequences of excessive use of virtual space.

3. Findings

The findings showed that the harms resulting from excessive use of social networks and virtual space can be classified into four main categories: social, cultural, economic, and psychological harms. In the social dimension, issues such as the weakening of social cohesion and bonds, reduced social control, declining social participation, diminished social support, the spread of suspicion and distrust, increased social deviance and misconduct, and intensified family problems were observed. One of the important mechanisms in this area is “virtual differential association,” meaning that individuals in online environments encounter patterns, norms, and groups that can lead to the transmission and reproduction of deviant behaviors.

In the cultural dimension, the study showed that excessive use of virtual space promotes immoral behavior, weakens the Iranian-Islamic lifestyle, causes educational crises and declines in academic quality, encourages unhealthy forms of leisure, fosters media deviance, reduces family and religious values, increases risky sexual behaviors, and deepens the generational gap. These findings indicate that virtual space is not merely a communication tool, but also an environment for the gradual transformation of value systems and cultural norms. If left unmanaged without media literacy and cultural guidance, it can contribute to the erosion of a society’s cultural capital.

In the economic dimension, the results indicated the emergence of financial and economic problems, reduced occupational performance and productivity, increased crime and financial misconduct, and intensified consumerism and household wastefulness. Social networks, by displaying consumerist lifestyles, promoting superficial competition, and advertising costly patterns of living, place new economic pressure on families while si-

multaneously diverting individuals' productive time toward non-productive activities. Thus, the economic harm of this phenomenon is not only direct and financial, but also operates through reduced productivity and altered consumption patterns.

In the psychological dimension, the findings showed that excessive use of virtual space is associated with verbal aggression, identity crisis and the formation of an artificial self, learned aggression, isolation and withdrawal, feelings of emptiness and inadequacy, and emotional insecurity. Continuous presence in social networks, especially when combined with social comparison and the need for external validation, can undermine mental health and, among adolescents and young adults, lead to identity confusion and emotional vulnerability. Overall, the findings indicate that this phenomenon is not merely a technological issue, but a socio-cultural problem with profound human consequences.

4. Conclusion

The overall conclusion of the study is that excessive use of virtual space and social networks in Iran gives rise to a set of social, cultural, economic, and psychological harms that directly and indirectly affect individuals' quality of life and the health of society. Therefore, managing this phenomenon requires a multilayered and coordinated approach. At the policy level, national programs should be developed to enhance media literacy, teach responsible use of social networks, and strengthen a culture of real-world interaction. At the family level, informed supervision, intimate dialogue, and behavioral role modeling are highly important. At the level of schools and universities, education in self-regulation, critical thinking, and time management should be incorporated into curricula. Cultural and media institutions should also produce healthy and attractive content to facilitate purposeful and non-harmful use of virtual space. Ultimately, this study shows that confronting the negative consequences of virtual space is only possible through scientific understanding, cultural planning, and institutional cooperation.

Keywords: Deviance and risky social behavior, Verbal and behavioral violence, Inter-generational conflict, Virtual differential association.

فرا ترکیب آسیب‌های ناشی از استفاده افراطی از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی

اباذر اشتری مهرجردی^۱ ID

چکیده

فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی در سال‌های اخیر به عنوان یکی از بسترهای محوری کنش و تعامل اجتماعی در جامعه ایران تثبیت شده‌اند؛ با این حال، گسترش الگوهای استفاده افراطی از این فضاها، زمینه‌ساز بروز طیفی از مسائل و آسیب‌های چندلایه در ساختار اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و روانی شده است. پژوهش حاضر با هدف واکاوی نظام‌مند این پیامدها، از رویکرد فرا ترکیب کیفی و منطق استقرایی بهره گرفته و بازه زمانی ۱۳۸۹ تا ۱۴۰۳ را مورد بررسی قرار داده است. نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام شد و از میان ۱۴۵ سند پژوهشی، ۶۹ مطالعه بر اساس معیارهای روشی از جمله اعتبار علمی، روایی و پایایی و اتکای تجربی انتخاب و تحلیل شدند. منابع داده شامل پایگاه‌های نورمگز، مگ ایران و جهاد دانشگاهی بوده است. یافته‌ها نشان داد که استفاده افراطی از فضای مجازی واجد پیامدهای بین سطحی و درهم‌تنیده‌ای است که در قالب چهار حوزه اصلی ارائه می‌شود: بازتولید آشکال نوین هم‌نشینی افتراقی و تضعیف سازوکارهای کنترل و انسجام اجتماعی در سطح اجتماعی؛ دگرگونی الگوهای ارزشی، سبک زندگی و نظام‌های هنجاری در سطح فرهنگی؛ تشدید منطق مصرف‌گرایی، اُفت بهره‌وری و گسترش انحرافات اقتصادی در سطح اقتصادی؛ و نهایتاً شکل‌گیری اختلالات هویتی، تعارضات عاطفی و گرایش‌های انزواطلبانه در سطح روانی. در مجموع، نتایج پژوهش بر پیچیدگی، هم‌پوشانی و بازتاب‌پذیری این آسیب‌ها تأکید داشته و ضرورت بازاندیشی در الگوهای مصرف رسانه‌ای و سیاست‌های ارتقای سواد رسانه‌ای را برجسته می‌سازد.

کلیدواژگان: کج‌روی اجتماعی، تعارض نسلی، فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی، فرا ترکیب.

۱. استادیار گروه مطالعات علم و فناوری موسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ایران (ashtari@iscs.ac.ir)



۱. مقدمه و بیان مسئله

شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی در عصر حاضر به عنوان ابزارهای قدرتمندی برای ارتباطات جهانی، تبادل دانش و بسیج اجتماعی عمل می‌کنند. این پلتفرم‌ها امکان دسترسی به اطلاعات را دموکراتیک‌تر کرده‌اند، مرزهای جغرافیایی را کم‌رنگ نموده‌اند و فرصت‌های بی‌سابقه‌ای برای آموزش، کارآفرینی و فعالیت‌های مدنی فراهم آورده‌اند. به عنوان مثال، جنبش‌هایی مانند Me Too و Black Lives Matter نشان داده‌اند که چگونه فضای مجازی می‌تواند به ابزاری برای تغییرات اجتماعی عمیق تبدیل شود. همچنین، شبکه‌های اجتماعی در بحران‌هایی مانند همه‌گیری کووید-۱۹، نقش حیاتی در اطلاع‌رسانی سریع و هماهنگی کمک‌های مردمی ایفا کردند. این فضاها نه تنها تعاملات انسانی را تسهیل می‌کنند، بلکه بستری برای نوآوری‌های فرهنگی، هنری و علمی نیز محسوب می‌شوند.

در شرایط کنونی تا سال ۲۰۲۳، بیش از ۴٫۹ میلیارد نفر در سراسر جهان از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند و پلتفرم‌هایی مانند فیس‌بوک، اینستاگرام و تیک‌تاک بیش‌ترین میزان تعامل کاربران را به خود اختصاص داده‌اند. در سال ۲۰۲۴ این تعداد به ۵٫۲ میلیارد نفر رسیده و پیش‌بینی شده است تعداد کاربران این حوزه در دنیا تا سال ۲۰۲۷ به ۶ میلیارد نفر می‌رسد (بک‌لینک، ۲۰۲۶^۱).

رسانه و شبکه‌های اجتماعی دارای کارکرد منفی و مثبت هستند. کارکردهای مثبت آن شامل اجتماعی‌شدن آسان، تعامل اجتماعی، افزایش فرصت‌های آموزش و یادگیری، دسترسی به اطلاعات سلامتی و مراقبت‌های بهداشتی (سواد رسانه‌ای و سلامت) و کارکرد منفی آن شامل افسردگی، اضطراب، جعل هویت، زورگویی، ترس و وحشت (تروریسم) و رفتارهای بزهکارانه^۲ است (دریبه داموتا، ۲۰۱۹^۳).

با این حال، گسترش بی‌وقفه شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی، چالش‌ها و آسیب‌های جدی را نیز به همراه داشته است. اعتیاد دیجیتال، کاهش کیفیت تعاملات چهره‌به‌چهره و تأثیرات منفی بر سلامت روان (مانند افزایش اضطراب و افسردگی) از جمله پیامدهای ناخواسته این فضاها هستند. همچنین، گسترش اطلاعات نادرست^۴ و تئوری‌های توطئه، امنیت اجتماعی و حتی سلامت عمومی را تهدید می‌کنند. حریم خصوصی کاربران به دلیل

1. Backlinko

2. Depression, anxiety, catfishing, bullying, terrorism, and criminal activities

3. Deribe Damota

4. Fake news

نقض داده‌ها و سوءاستفاده از اطلاعات شخصی، همواره در معرض خطر است. علاوه بر این، الگوریتم‌های پلتفرم‌های اجتماعی که بر اساس تعامل طراحی شده‌اند، اغلب به تقویت حباب‌های اطلاعاتی و قطبی‌سازی جامعه دامن می‌زنند. در برخی موارد، این فضاها به ابزاری برای اشاعهٔ خشونت، نفرت‌پراکنی و حتی تروریسم تبدیل شده‌اند.

رویکردی انتقادی و آسیب‌شناسانه برای درک و کاهش این خطرات و درعین حال بهره‌برداری حداکثری از مزایای فضای دیجیتال ضروری است. لازم به ذکر است رویکرد این مقاله، تمرکز بر وجه آسیب‌زایی فضای مجازی است. چه آن‌که بر کسی پوشیده نیست که این موقعیت امکان اشتغال، بهبود زندگی، رفاه و سرگرمی، دسترسی و امکانات پزشکی فراوانی را برای همهٔ اقشار خاصه طبقات پایین و فقیر کشورها فراهم کرده است. بر همین اساس به رغم حجم روبه‌رشد تحقیقات در مورد فضای مجازی، شکاف‌های زیرمچنان وجود دارد:

۱. ارزیابی جامع آسیب‌ها: چارچوب‌های همه‌جانبه برای سنجش آسیب‌های چندبُعدی شبکه‌های اجتماعی (مانند سلامت روان، دموکراسی و حریم خصوصی).

۲. راهکارهای مؤثر کاهش آسیب: مداخلات مبتنی بر شواهد برای مقابله با تأثیرات منفی بدون محدود کردن آزادی‌های دیجیتال.

۳. تفاوت‌های فرهنگی و زمینه‌ای: بیش‌تر مطالعات بر بسترهای غربی متمرکز شده‌اند و چالش‌های منحصربه‌فرد جوامع غیرغربی را نادیده گرفته‌اند (یونسکو، ۲۰۲۵).

مطالعات تجربی و پژوهش‌های پیشینه (جدول شماره ۱) نشان می‌دهد که ظهور رسانه فضای مجازی در جامعه ایران باعث تغییرات ارزشی-هنجاری خانواده، تغییر سبک زندگی، کاهش تعلق مذهبی، تشدید شکاف و تعارض نسلی، تعارض‌های هویتی و انحراف و آسیب‌های اجتماعی را با خود به همراه داشته است. مرور کلی منابع و پایگاه‌های علمی (مگ‌ایران، نورمگز، پایگاه جهاد دانشگاهی) در فاصلهٔ زمانی ۱۳۸۹ الی ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که پژوهش‌های زیادی دربارهٔ آسیب و مسائل اجتماعی شبکه و فضای مجازی بر جامعه انجام گرفته است. نتایج این پژوهش‌ها به خاطر گستردگی حجم مطالعات (۵۲ سند علمی-تماماً مقاله) و پراکندگی یافته‌های آن‌ها، نیازمند یک فراترکیب جامع، جهت دستیابی به عمده‌ترین آسیب‌ها و مسائل ناشی از استفاده افراطی از شبکه‌ها و فضای مجازی است. بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که بر اساس پژوهش‌های انجام شده در ایران، مهم‌ترین آسیب‌ها و مسائل ناشی از استفاده افراطی از شبکه‌ها و فضای مجازی کدام‌اند؟

۲. مبانی و رویکردهای نظری

این بخش به صورت‌بندی مفهومی و نظری پیرامون مسائل و آسیب‌های ناشی از استفاده افراطی از شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی می‌پردازد. اینترنت در حال تغییر دادن بنیان‌های اساسی اجتماع است (ایسایف، ۱۴۰۰: ۲۲۲). شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های اجتماعی، مجموعه‌ای از برنامه‌های کاربردی مبتنی بر اینترنت‌اند که بر پایه بنیان‌های فناورانه و ایدئولوژیک وب ۲٫۰ (Web 2.0) شکل گرفته‌اند و امکان تولید، انتشار و تبادل محتوای تولیدشده توسط کاربران را فراهم می‌سازند. این رسانه‌ها ابزارهایی برای برقراری ارتباط میان افراد هستند و زمینه ایجاد و به‌اشتراک‌گذاری اطلاعات، ایده‌ها و محتوا را در فضای مجازی فراهم می‌کنند.

رسانه‌ها ابزاری برای ایجاد ارتباط بین مردم بوده که اطلاعات و ایده‌ها را در شبکه‌های مجازی ایجاد نموده و به اشتراک می‌گذارد. گسترده و عمومی‌ترین شبکه‌های اجتماعی تأثیرگذار در جامعه شامل توئیتر، فیس‌بوک، اینستاگرام، واتساپ، اسنپ‌چت، وایبر و یوتیوب هستند (حبیبه، نیلام و سعود، ۲۰۱۸).

مسئله این‌که استفاده به‌ویژه افراطی از اینترنت و فضای مجازی با مسائل، انحرافات و آسیب‌هایی همراه است. انحراف، رفتاری است که هنجارهای اجتماعی را نقض نموده و از سوی جامعه، عدم تأیید اجتماعی شدیدی را برمی‌انگیزد و این ناشی از نقض قوانین عملی اخلاقی، قواعد قانونی و هنجارهاست (دانشگاه مینه‌سوتا، ۱۴۰۱: ۳۵۹) که امیل دورکیم به آن عنوان جریحه‌دار شدن وجدان جمعی نام نهاده است. آسیب‌شناسی اجتماعی را نوعی علم رنج تعریف می‌کنند که از دو اصطلاح آسیب-رنج و شناخت-علم ترکیب یافته است. آسیب اجتماعی، رفتاری ضد‌هنجاری و خرده‌فرهنگی است که با ارزش‌های وسیع موردقبول همگانی در ناسازگاری و تضاد قرار گرفته است (بیلیسکی، ۲۰۰۵). ملک (۱۹۸۶) آسیب‌های اجتماعی را رواج بی‌اخلاقی، خشونت خانگی، طلاق، سرقت و کلاه‌برداری، کیفیت پایین زندگی، کج‌رفتاری، فقر و بیکاری می‌داند.

آسیب اجتماعی در جامعه‌شناسی تحت عنوان کژکارکردی اجتماعی یا بی‌سازمانی اجتماعی بوده و بیش‌تر در مطالعات انحرافات، جرم‌شناسی و جامعه‌شناسی به کار می‌رود. آن، حالتی از بی‌تعادلی اجتماعی است که با ضعف پیوندهای اجتماعی، ضعف ارزش و

1. Habiba, Neelam & Saud

2. Bielicki

هنجارهای اجتماعی، فروپاشی الگوهای کنترلی اجتماعی و افزایش بحران‌های اجتماعی رفتاری است. بر این اساس، پداگورکی (۱۹۷۶) آسیب‌های اجتماعی را به دو بُعد تقسیم می‌کند:

الف) آسیب‌های گروهی-جمعی: این‌گونه آسیب شامل طلاق، زنا با محارم، جرائم سازمان‌یافته و قانون‌گریزی سازمانی است که به قول سی‌رایت میلز، جزئی از مشکل عمومی و اجتماعی محسوب شده و از حالت فردی خارج و امری جمعی تلقی می‌گردد. در این معنا امیل دورکیم آن را واقعیتی اجتماعی می‌نامد که دارای سه ویژگی خارجی، اجباری و عمومیت است (دورکیم، ۱۳۸۳: ۳۷).

ب) آسیب‌های فردی: خودکشی، قتل، الکلیسم، وابستگی به مواد مخدر، تن‌فروشی آسیب‌های فردی هستند که تحت تأثیر شرایط روانی-زیستی فردی رُخ داده و جزئی از مشکلات خصوصی تلقی می‌شوند.

درنهایت، کژکارکردی‌ها و اختلالات خانوادگی، الکلیسم، اعتیاد، بی‌نظمی در روابط میان فردی، جرائم، آسیب‌های شغلی، آسیب‌های ساختار جمعیتی، شرایط بد زندگی، رفتارهای غیراخلاقی، بحران‌های روانی جامعه، افزایش بزهکاری، ناهنجارهای فرهنگی جزئی از آسیب‌ها و مسائل اجتماعی است و این امر بر روی فرد و اجتماع اثری منفی داشته و تعادل و آستانه تحمل جامعه را پایین می‌آورد (نیمیتس و گورسکا-روژی، ۲۰۲۱).

یکی از نظریه‌های مطرح در زمینه مسائل ناشی از استفاده از اینترنت و فضای مجازی، نظریه هم‌نشینی افتراقی است. این نظریه معتقد است که بزهکاری، جرم، انحراف از هنجار و ارزش‌های اجتماعی، تبدیلی به یکی از نگرانی‌های عمده در جهان امروز شده است (گویرا، ۲۰۲۰). یکی از پیامدهای رسانه‌های اجتماعی، هم‌نشینی افتراقی است. طبق این نظریه، بزهکاری از همسالان تحت شرایط فضای مجازی و حضور در شبکه‌ها آموخته می‌شوند یا شکل یادگیری جرم، انحراف و رفتارهای پُرخطر اجتماعی، بسیار سریع و غیرقابل کنترل است و این امر از طریق معاشرت طولانی مدت با فعالان شبکه‌ها و اعضای آن رُخ می‌دهد، کاربران از هم‌تایان خود به صورت آنلاین شیوه‌های بزهکاری، جرائم سایبری و سرقت را آموخته و تحت تأثیر آن به ارتکاب جرم و کج‌روی مبادرت می‌ورزند. این نظریه به نظریه هم‌نشینی افتراقی مجازی یا بزهکاری و انحراف مجازی محور نیز شهرت دارد. توسعه فناوری و رسانه‌ها، جهانی

1. Niemiec & Górska-Rożej

2. Gueirra

ناامن و پُر از نگرانی را خلق کرده است. شکل‌ها و گونه‌های جرائم نوینی در حال وقوع بوده و الگوهای انحرافی در آن به افراد منتقل می‌شوند. مطالعات، رابطه بین حضور در رسانه‌ای اجتماعی آنلاین با یادگیری بزهکاری از هم‌سالان و رفتار مجرمانه را تأیید می‌کند (هوانگ، اونگر، سوتو، فوجیموتو، پنتز، جوردن-مارش و والنتی، ۲۰۱۴). آن‌ها در فضای مجازی، با تصاویر، ارسال عکس و ترفندهای جدید، بزهکاری را یاد گرفته و از دیگران این رفتار را تقلید می‌کنند. داشتن هم‌سالان بزهکار، یکی از قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده رفتار بزهکارانه در بین نوجوانان است. در این فضای رسانه‌ای، رابطه با هم‌سالان و خرده‌فرهنگ‌ها، بدون ساختار و نظارت صورت می‌گیرد. پس تغییرات در شبکه‌های دوستی که در رسانه‌های مجازی شکل می‌گیرد، باعث می‌شود که رفتار و کم‌وبیش بزهکارانه و شبیه الگوهای مرجع ارائه شده در فضای مجازی باشد. فشار هم‌سالان، تمسخر، وفاداری به خرده‌فرهنگ‌های شکل گرفته در شبکه‌های اجتماعی، باعث تغییر الگوهای رفتاری می‌شود. اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی، تسهیل‌کننده جرائم سایبری هستند (هولت و بوسلر، ۲۰۱۴). صرف زمان در رسانه‌های اجتماعی، با بزهکاری دیجیتالی مرتبط است. اعضای باند و خرده‌فرهنگ، از رسانه‌های اجتماعی، برای اهداف خود استفاده می‌کند. رفتارهای توهین‌آمیز، فرهنگ خیابانی را در رسانه به نمایش گذاشته و از این طریق افراد مورد نظر خود را آشکارا جذب می‌کنند.

از طرفی، در برخی نظریه‌ها، خاصه سبک زندگی، جهان رسانه‌ای به عنوان جهان رسانه‌ای پُرمخاطره در تغییر سبک زندگی صورت‌بندی و بازنمایی شده است. مخاطره از مفاهیم جدید در مطالعات رسانه و ارتباطات تلقی می‌شود و این ناشی از کارکردی رسانه در جهان امروز است. عصر کنونی تحت هجمه و تاخت و تاز وسایل ارتباط جمعی مانند ماهواره، تلویزیون و به‌طور خاص اینترنت قرار گرفته و افراد مثل گذشته خود را در محدودیت ندیده و بدون توجه به فاصله زمانی-مکانی با دیگران ارتباط برقرار می‌کنند. رسانه‌های ارتباط جمعی و به‌طور ویژه اینترنت با ورود به خانواده‌ها باعث تغییرات گسترده در نقش‌ها و تکالیف مربوط به آن‌ها، حقوق اعضا شده است. این تغییرات نشان‌دهنده تحولات در ارزش‌ها و هنجارهای خانوادگی نیز شده است. رسانه‌های اجتماعی جهان را کوچک‌تر و به هم نزدیک‌تر می‌کند. سرعت رسانه‌های اجتماعی، تمامی مردم جهان را در یکجا (شبکه‌های اجتماعی) گرد

1. Huang, Unger, Soto, Fujimoto, Pentz, Jordan-Marsh, & Valente

2. Holt & Bossler

هم آورده و آن‌ها را نسبت به یک مسئله و واقعه‌ای مطلع می‌کند. این امر می‌تواند شادی یا غمی یکسان را بین آن‌ها ایجاد کند. به‌طوری‌که جهان امروز را در سایه رسانه‌های اجتماعی، می‌توان یک خانواده بزرگ مجازی و آنلاین نامید. این اصطلاح را مک لوهان را به دهکده جهانی تعبیر کرده و به این معنی است که رسانه تمامی مردم جهان را از پراکندگی دور و تبدیل به یک دهکده کوچک، آشنا و مرتبط به هم نموده که از هم مطلع بوده هستند (خالد، اختر و حکیم، ۲۰۱۴).

با ورود رسانه و شبکه‌های اجتماعی به زندگی انسان‌ها، ضمن ایجاد فرصت‌های اجتماعی، خطراتی از جمله زورگویی سایبری، ارسال پیامک با محتوای مضر و خطرناک، کلاه برداری، بزهکاری مجازی، پرخاشگری و خشونت افزایش یافته است. این شبکه و رسانه‌ها، جوامع مجازی را ایجاد نموده و در آن افراد با دوستان، خانواده و آشنایان ارتباط برقرار می‌کنند و از پلتفرم‌ها برای اشتراک گذاشتن نظرها، عکس، موسیقی و ویدیوها به‌صورت آنلاین استفاده می‌کنند. آزار و اذیت، تحریف واقعیت، سبک زندگی و جامعه‌پذیری نامطلوب، از آسیب‌های دنیای مجازی در جامعه انسانی و خانواده‌هاست (احمدراد و همکاران، ۱۴۰۲). زیستن در این فضای مجازی و وابستگی به آن همراه با مخاطره‌های اجتماعی است و شکل وقوع حادثه، بحران و خطر در حوزه سیاست، فرهنگ، اجتماع و اقتصاد تسریع بخشیده است. این جوامع مجازی، شکلی ناپایدار، موقتی و صوری از اجتماع سیال است که عادت، هنجارها، ارزش‌ها و قوانین حاکم بر آن وابسته به شرایط و اوضاع احوال خاصی است. امروز رسانه و شبکه‌ها، شکل روابط، تعامل، ساختارهای اجتماعی، ارزش و هنجارهای اجتماعی را متزلزل، ناپایدار و غیرمستحکم کرده است (بیر و بوروز، ۲۰۰۷).

سایت‌های شبکه‌های اجتماعی، خشونت، پرخاشگری، آزار کلامی، قلدری، رفتار منفی، مصرف مواد مخدر، محتوای جنسی صریح، باج‌گیری، ارباب و تحقیر اخلاقی را ترویج می‌کنند. از نظر مالی (۲۰۱۱)، تصاویر گرافیکی جنسی غیراخلاقی (بزهکاری جنسی) ارائه شده از طریق فضای مجازی و رسانه گروهی، آسیب جدی بر شخصیت و منزلت اجتماعی زنان است و با ایجاد خودتحقیری و شیء‌وارگی، رفتار جنسی تحقیرآمیز یا توهین‌آمیز، آن‌ها را به سوی خود جلب می‌کنند. هجوم بی‌امان و فشار اطلاعاتی ناشی از شبکه‌های اجتماعی وسیله‌ای برای تسهیل جرائمی مانند پورنوگرافی فراهم می‌کنند. جوان می‌تواند قربانی، مجرم یا

1. Khalid, Akhtar & Hakeem

2. Beer & Burrows

هر دو باشد. رفتار انحرافی جوانان شامل آزار کلامی، زورگویی، ضربه زدن، تفکر منفی، تماشای تصاویر و ویدئوهای برهنه است که خلق کننده و رواج دهنده آن، رسانه و شبکه های مجازی و گروهی است (حبیبه و همکاران، ۲۰۱۸). عصر امروز جامعه اطلاعاتی، جامعه شبکه ای، دنیای تصویر، پست مدرنیته یا مدرنیته متأخر بوده و اساساً یک دوره کاملاً رسانه ای شده است. رسانه، تمامی فضای پیرامونی ما را از زمان بیداری تا خواب در برگرفته و تغییراتی در آن ایجاد می کند. دنیای تصویر و شبکه، جهانی بسیار متفاوت، عجیب و خاص نسبت به دوران قبل از خود شده و همراه این فضای اجتماعی نو، گونه های متفاوتی از آسیب ها، انحرافات و مسائل اجتماعی در زندگی انسان ها ایجاد شده و سبک زندگی دچار تحولاتی خاص شده است (گریز، ۲۰۱۳).

۳. پیشینه تجربی

شبکه و فضای مجازی امروز با زندگی مردم جهان و ایرانی ها درهم تنیده است. مباحثه و اختلاف نظرهای عمده در سطح ملی نسبت به مدیریت و ساماندهی شبکه های اجتماعی در طی سال های گذشته وجود داشته است، پژوهش حاضر درصدد انکار فواید و نقش تسهیلگری رسانه و شبکه ها در جامعه نبوده و در کنار فواید فوق، با تکیه بر نتایج و یافته های تجربی پژوهش در کشور، سعی نموده آسیب ها و مسائل مرتبط را با مراجعه به منابع علمی داخلی و خارجی استخراج (جدول ۱) و در دو بخش داخلی و خارجی ارائه نموده ایم. لازم به ذکر است این مقاله با نگاهی کلی تر و صورت بندی متفاوتی که از نمونه های دیگر موجود ارائه کرده، نشان داده است که استفاده افراطی از شبکه های اجتماعی از طریق چهار سازوکار اصلی الف: بازاریابی روابط اجتماعی و تضعیف سازوکارهای کنترل اجتماعی؛ ب: تغییر نظام ارزشی و هنجاری؛ ج: بازتولید الگوهای مصرفی و فشارهای اقتصادی و نهایتاً د: تشدید آسیب پذیری های روانی و هویتی، به تولید و بازتولید مسائل اجتماعی در جامعه ایران منجر می شود. از این رو، پیامدهای شبکه ها و فضای مجازی را نباید صرفاً مجموعه ای از آسیب های پراکنده تلقی کرد، بلکه باید آن را بخشی از فرایند تحول ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و هویتی جامعه معاصر ایران دانست.

جدول شماره ۱: پیشینه تجربی پژوهش

نویسندگان	سال	عنوان مقاله	مکان / حوزه اجرای پژوهش	نتیجه یا یافته مهم
محسن نیازی، اکبر ذوالفقاری، شکوفه آب شیرین، الهام رضایی	۱۴۰۳	فرا ترکیب طراحی مدل ابعاد آسیب های رسانه های اجتماعی مجازی	ایران؛ فرا ترکیب مطالعات پیشین	آسیب های رسانه های اجتماعی فقط فردی نیستند و ابعاد روانی، فرهنگی و اجتماعی دارند؛ مقاله مدلی برای طبقه بندی این آسیب ها ارائه می کند.
امین رضوانی، فریدون پریش	۱۴۰۰	مروری بر آسیب های فضای مجازی، اینترنت و شبکه های اجتماعی بر روابط خانواده ها در پژوهش های خارج از کشور	ایران؛ مرور پژوهش های خارج از کشور	استفاده افراطی از فضای مجازی می تواند انسجام خانواده، روابط زوجین و کیفیت ارتباط والدین و فرزندان را تضعیف کند.
علی اسلامی، زهرا جهانگیر	۱۳۹۶	شبکه های اجتماعی مجازی، آسیب شناسی روانی و فرهنگی در خانواده	ایران	شبکه های اجتماعی می توانند بر روابط خانوادگی، الگوهای ارتباطی و برخی مؤلفه های فرهنگی و روانی اثر منفی بگذارند. همچنین از آسیب هایی مانند شایعه سازی، نقض حریم خصوصی، انزوا و اثرات منفی بر نوجوانان و جوانان یاد می کند و بر آموزش و پیشگیری تأکید دارد.
ایمان عرفان منش	—	فرا تحلیل آسیب شناسی های اجتماعی شبکه های مجازی در ایران و ارائه راهبردهای برون رفت	ایران - فرا تحلیل	آسیب های شبکه های مجازی در ایران بیشتر در حوزه های فرهنگی، روانی، ارتباطی و هویتی متمرکزند.
Holly Shannon, Katie Bush Paul J. Villeneuve Kim G. Hellemans Synthia Guimond	۲۰۲۲	استفاده مسئله مند از شبکه های اجتماعی در نوجوانان و جوانان: مرور نظام مند و فرا تحلیل	مرور نظام مند مطالعات بین المللی	استفاده مسئله مند از شبکه های اجتماعی با افسردگی، اضطراب، استرس بیشتر و بهزیستی روانی پایین تر در نوجوانان و جوانان همراه است.

نویسندگان	سال	عنوان مقاله	مکان / حوزه اجرای پژوهش	نتیجه یا یافته مهم
Abderrahman M. Khalaf Abdullah A. Alubied	۲۰۲۳	تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر سلامت روان نوجوانان و جوانان: یک مرور نظام‌مند	مرور شواهد بین‌المللی	افزایش استفاده از شبکه‌های اجتماعی با پریشانی روانی، رفتارهای خودآسیب‌رسان و حتی نشانه‌های مرتبط با خودکشی ارتباط دارد.
C. Montag et al	۲۰۲۴	استفاده مسئله‌مند از شبکه‌های اجتماعی در کودکی و نوجوانی	مرور بین‌المللی	استفاده مسئله‌مند با پیامدهای نامطلوب سلامت روان همراه است و در کودکی و نوجوانی اهمیت ویژه دارد.

۴. روش‌شناسی

روش پژوهش از نوع روش فراترکیب استقرایی کیفی و مدل سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) است. روش فراترکیب، فرامطالعه و یک روش تحقیق کیفی محسوب می‌شود که از اطلاعات یافته‌های استخراج‌شده از مطالعات دیگران، در زمینه موضوع مرتبط برای پاسخ به پرسش اصلی پژوهش استفاده می‌کند. محقق، در اصل، داده‌های ثانویه حاصل از سایر مطالعات را برای پاسخگویی به نتایج تحقیق خود، با هم ترکیب نموده و نتایج جدیدی در قالب شاخص، مفاهیم اصلی و مقوله خُرد به دست می‌آورد.

در این روش از هفت مرحله (۱) مشخص کردن هدف اولیه و اصلی؛ (۲) مطالعه نظام‌مند ادبیات (جستجوی مطالب و دانلود آن‌ها)؛ (۳) جستجو و انتخاب مقاله‌های مناسب (غربالگری مقالات و گزینش آن مرتبط با سؤال پژوهشی)؛ (۴) استخراج اطاعات پژوهش (فیش‌برداری از نتایج پژوهش به صورت جداگانه)؛ (۵) تحلیل و ترکیب نتایج پژوهش مختلف در یک مؤلفه (قرار دادن متغیرهای مشابه به لحاظ شاخص در یک مقوله از یافته‌های متفاوت پژوهش)؛ (۶) کنترل و ارزیابی کیفیت مقوله (درستی مقوله و ارتباط مقوله با مفاهیم از نظر علمی و تخصصی) و (۷) ارائه یافته‌های حاصل از ترکیب در قالب یک الگوی کیفی (یک مدل نهایی) استفاده شده است. بر این اساس، در بازه زمانی ۱۳۸۹ الی ۱۴۰۳ تعداد ۱۴۵ مقاله با موضوع "رسانه، شبکه اجتماعی، فضای مجازی و آسیب‌ها و مسائل" گردآوری و بعد از غربالگری، وارد فاز تحلیل شدند و بعد از انجام مطالعات توصیفی، بخش ترکیب نتایج مطالعات (۵۲ سند) انجام شده است. در گام هفتم پژوهش، محقق بعد از کدگذاری طی

تجزیه و تحلیل مفاهیم، به مفهوم سازی اقدام کرده تا داده ها را در قالب مفاهیم علمی تنظیم نماید و پدیده های مرتبط با پرسش پژوهش را سازمان دهی نماید.

پژوهش حاضر برای سنجش کیفیت مفاهیم انتخابی از سوی محققان با کارشناس و خبره (علوم اجتماعی) از شاخص کاپا $(\kappa = \text{PAO} - \text{PAE}) / (\text{PAE} - 1)$ استفاده کرد که در آن PAO میزان توافق مشاهده شده و PAE میزان توافق مورد انتظار است. مقدار کاپا بین ۰ الی ۱ نوسان داشته و هرچه مقدار آن به یک نزدیک باشد، نشان از اجماع مناسب بین ارزیابان است. در نهایت با توجه به تعداد مفاهیم خلق شده متفاوت و مشابه، مقدار کاپا تعیین شده و روایی پژوهش با استفاده از نظر خبرگان و آزمون کاپا، بالای ۷۱٪ برآورد شده است. پژوهشگر ۱۲ مفهوم و خبره دیگر ۹ مفهوم ایجاد کرده اند که از این تعداد ۹ مفهوم مشترک هستند.

به عنوان واحد تحلیل در این مقاله ۶۵ مقاله و سندی که مرتبط با موضوع و موجود بوده اند را به شرح جدول ذیل ارائه کردیم.

جدول شماره ۲: واحد تحلیل

نویسنده/سال	استان	گروه مورد مطالعه	حجم نمونه	شیوه نمونه گیری	روش	محل بررسی	رشته نویسندگان	نوع سند
کریمی و همکاران (۱۴۰۳)	تهران	خبرگان	۱۶	هدفمند	کیفی	فارس	علوم سیاسی	مقاله
خطیب زاده و بنی هاشمی (۱۴۰۳)	تهران	خانواده در اینستاگرام	۱۰	هدفمند	کیفی	فارس	مدیریت رسانه	مقاله
رضایی نسب و همکاران (۱۴۰۳)	ایلام	زنان مطلقه شهر ایلام	۱۵	هدفمند	کیفی	کرد	علوم اجتماعی	مقاله
یراق بافان و همکاران (۱۴۰۳)	تهران	خبرگان و صاحب نظران	۲۰	هدفمند	کیفی	فارس		مقاله
مهرابی (۱۴۰۳)	تهران	نوجوانان و جوانان	۴۰۶	تصادفی	کمی	فارس	علوم اجتماعی	مقاله
علیوردی نیا و همکاران (۱۴۰۳)	مازندران	دانشجویان دانشگاه	۴۰۰	تصادفی	کمی	مازنی	علوم اجتماعی	مقاله
بهشتی و همکاران (۱۴۰۳)	یاسوج	دانشجویان	۳۷۵	تصادفی	کمی	لر	علوم اجتماعی	مقاله
میر محمدتبار و همکاران (۱۴۰۳)	اراک	دانش آموزان	۱۴	هدفمند	کیفی	فارس	علوم اجتماعی	مقاله

نویسنده/سال	استان	گروه مورد مطالعه	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	روش	محل بررسی	رشته نویسندگان	نوع سند
شریعتی شیر و نقیب‌زاده (۱۴۰۲)	تهران	سلبریتی‌ها	۹	هدفمند	انتوگرافی مجازی (کیفی)	فارس	جامعه‌شناسی سیاسی	مقاله
هردار و همکاران (۱۴۰۲)	تهران	مراجعین به مرکز مشاوره و متخصصین مراکز	۲۱	تصادفی	کیفی	فارس	علوم اجتماعی	مقاله
احمدرد و همکاران (۱۴۰۲)	تهران	زوج‌های مراجعة‌کننده به دادگاه‌های خانواده	۲۷	تصادفی	کیفی	فارس	علوم تربیتی	مقاله
حدادیان و همکاران (۱۴۰۲)	تهران	نوجوانان شهر تهران	۳۸۳	تصادفی	کمی	فارس	علوم اجتماعی	مقاله
ذاکری و صباحی‌زاد (۱۴۰۱)	هرمزگان	شهروندان عمومی	۲۵	هدفمند	کیفی	بلوچ	علوم تربیتی	مقاله
خطیب و بنی‌هاشمی (۱۴۰۱)	تهران	خبرگان و متخصصان	۹	هدفمند	کیفی	فارسی	مدیریت رسانه	مقاله
ابولی و همکاران (۱۴۰۱)	بوشهر	شهروندان بالای ۱۸ سال شهر بوشهر	۳۸۳	تصادفی	کمی	فارسی	علوم اجتماعی	مقاله
مشیر استخاره و کلهری (۱۴۰۱)	تهران	جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال ساکن تهران	۳۸۴	تصادفی- خوشه‌ای	کمی	فارس	علوم اجتماعی	مقاله
کسبی و همکاران (۱۴۰۱)	تبریز	کاربران فضای مجازی	۳۸۴	هدفمند	کمی	ترک	علوم ورزشی	مقاله
قربانی (۱۴۰۱)	تهران	خبرگان انتظامی	۲۵	هدفمند	کمی	فارس	علوم انتظامی	مقاله
رشید و همکاران (۱۴۰۱)	تهران	جوانان سنی ۲۰-۳۴	۳۸۴	تصادفی	کمی	فارس	علوم اجتماعی	مقاله
بلوچی (۱۴۰۱)	خوزستان	دانش‌آموزان ابتدایی	۳۰۰	تصادفی- خوشه‌ای	کمی	لری	علوم توان‌بخشی	مقاله
محمدی (۱۴۰۱)	اصفهان	ساکنین شهر کاشان	۳۳	هدفمند	کمی	فارسی	علوم اجتماعی	مقاله

فرا ترکیب آسیب های ناشی از استفاده افراطی از فضای مجازی و شبکه های اجتماعی

نویسنده/سال	استان	گروه مورد مطالعه	حجم نمونه	شیوه نمونه گیری	روش	محل بررسی	رشته نویسندگان	نوع سند
تقوی پور و بیجرانلو (۱۴۰۱)	تهران	نخبگان	۲۵	هدفمند	کیفی	فارسی	مدیریت رسانه	مقاله
بیابانی و ستوده (۱۴۰۱)	تهران	مجرمین سابقه دار جوان ۱۸-۳۵ ساله	۳۷۶	تصادفی	کمی	فارسی	حقوق جزا	مقاله
حیدری و همکاران (۱۴۰۱)	کهگیلویه و بویراحمد	دانشجویان دختر دانشگاه یاسوج	۱۶	هدفمند	کیفی	لری	علوم اجتماعی	مقاله
احمدی و ابراهیمی (۱۴۰۰)	تهران	دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران	۳۲۶	تصادفی	کمی	فارسی	برنامه ریزی آموزشی	مقاله
خزر (۱۴۰۰)	سمنان	دانش آموزان مدارس شاهد دوره دوم متوسطه	۵۴۳	هدفمند	کمی	سمنانی	علوم ارتباطات	مقاله
طالبی و همکاران (۱۴۰۰)	تهران	شهروندان	۳۸۴	تصادفی- خوشه ای	کمی	فارس	علوم اجتماعی	مقاله
محمودی و همکاران (۱۴۰۰)	تهران	متخصصان و خبرگان	۱۰	هدفمند	کیفی	فارس	علوم اجتماعی	مقاله
خلج آبادی (۱۴۰۰)	تهران	دختران و پسران ۱۵ تا ۱۸ ساله شهر تهران	۵۴	هدفمند	کیفی	فارسی	بهداشت	مقاله
رضا قلی زاده (۱۳۹۹)	فارس	کارشناسان	۲۰	هدفمند	کیفی	فارس	علوم اجتماعی	مقاله
فریدی و جعفری (۱۳۹۹)	اردبیل	جوانان شهر اردبیل	۳۷۱	هدفمند	کمی	آذری	علوم ارتباطات	مقاله
سیفی و خورشید زاده (۱۳۹۹)	خراسان جنوبی	دانشجویان دانشگاه های بیرجند و بزرگمهر قایانات	۳۷۵	تصادفی	کمی	فارسی	علم و دانش	مقاله
زارع و کرمی (۱۳۹۹)	قم	دختران دبیرستانی شهر قم	۳۰	هدفمند	کیفی	فارسی	علوم اجتماعی	مقاله
کاظمی قهفرخی (۱۳۹۸)	فارس	خبرگان و متخصصان	۶۰	هدفمند	کیفی	فارسی	علوم و فرهنگ اسلامی	مقاله
ملک شعار و تدین (۱۳۹۸)	تهران	کاربران شبکه های اجتماعی	۱۵۰	تصادفی	کمی	فارسی	حقوق و جزا	مقاله

نویسنده/سال	استان	گروه مورد مطالعه	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	روش	محل بررسی	رشته نویسندگان	نوع سند
زارع و همکاران (۱۳۹۸)	یزد	شهروندان یزد	۳۸۴	تصادفی - خوشه‌ای	کمی	فارسی	علوم اجتماعی	مقاله
اصلاح‌نژاد (۱۳۹۸)	آذربایجان غربی	دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد	۳۸۴	هدفمند	کمی	آذری و کردی	روانشناسی	مقاله
طالعی و همکاران (۱۳۹۸)	تهران	دانش آموزان ۱۴ تا ۱۶ ساله	۱۶	هدفمند	کیفی	فارسی	مشاوره	مقاله
شجاعی و همکاران (۱۳۹۷)	اصفهان	همه زوجین شهر اصفهان که از فضای مجازی استفاده می‌کردند	۳۵	هدفمند	کیفی	فارسی	مشاوره	مقاله
نیک‌بخش (۱۳۹۷)	خوزستان	شهروندان	۳۰۰	تصادفی	کمی	عربی	علوم اجتماعی	مقاله
حاجی‌ده‌آبادی و سلیمی (۱۳۹۷)	کل ایران	زنان فعال در شبکه اجتماعی	۱۲	هدفمند	کیفی	فارسی	حقوق و جزا	مقاله
ایمان‌زاده (۱۳۹۷)	آذربایجان شرقی	والدین دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه مدارس ناحیه ۴ شهر تبریز	۲۰	هدفمند	کیفی	آذری	تعلیم و تربیت	مقاله
یعقوبی و محمدی (۱۳۹۷)	زنجان	دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان	۲۰	تصادفی	کیفی	آذری	کشاورزی	مقاله
دانش و ظهیری‌نیا (۱۳۹۷)	هرمزگان	دانشجویان دانشگاه هرمزگان	۱۶	هدفمند	کیفی	بلوچ	علوم اجتماعی	مقاله
ایران‌مهر و همکاران (۱۳۹۷)	تهران	مشاوران مدارس پسرانه مقطع دبیرستان در شهر تهران	۲۱	هدفمند	کیفی	فارسی	مشاوره	مقاله
زمانی و تقی‌پور (۱۳۹۶)	اصفهان	فرزندان پسر شهر اصفهان	۱۲	هدفمند	کیفی	فارسی	مدیریت امور فرهنگی	مقاله
طالب‌پور و همکاران (۱۳۹۶)	کرمانشاه	جوانان ۱۵ تا ۳۵ ساله شهر کرمانشاه	۲۷۰	تصادفی	کمی	کردی	علوم اجتماعی	مقاله
احمدی و همکاران کرمی (۱۳۹۶)	هرمزگان	دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان بستک	۴۰۱	تصادفی	کمی	فارسی	علوم اجتماعی	مقاله

فرا ترکیب آسیب های ناشی از استفاده افراطی از فضای مجازی و شبکه های اجتماعی

نویسنده/سال	استان	گروه مورد مطالعه	حجم نمونه	شیوه نمونه گیری	روش	محل بررسی	رشته نویسندگان	نوع سند
فرقانی و مهاجری (۱۳۹۶)	تهران	جوانان ۱۵ الی ۲۹ ساله تهران	۳۸۴	تصادفی- خوشه ای	کمی	فارسی	علوم ارتباطات	مقاله
شایگان و رحیمی (۱۳۹۵)	تهران	جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال شهر تهران	۴۰۰	تصادفی- خوشه ای	کمی	فارس	علوم اجتماعی	مقاله
محبی و همکاران (۱۳۹۵)	کرمانشاه	دانش آموزان دوره دوم متوسطه شهر	۳۸۱	تصادفی	کمی	کردی	علوم اجتماعی	مقاله
صالحی و برادران (۱۳۹۵)	تهران	جوانان	۶۰	هدفمند	کیفی	فارس	تعلیم و تربیت	مقاله
هدایتی و همکاران زاده (۱۳۹۵)	آذربایجان شرقی	دانش آموزان کاربر شبکه های اجتماعی	۴۰۰	هدفمند	کمی	آذری	علوم تربیتی	مقاله
جعفری (۱۳۹۵)	اردبیل	نوجوانان و جوانان ۱۵ تا ۳۰ ساله اردبیل	۳۸۰	تصادفی- خوشه ای	کمی	آذری	علوم اجتماعی	مقاله
دوله و همکاران (۱۳۹۵)	تهران	کاربران ۲۰ الی ۲۹ ساله تهران	۷۰۰	تصادفی- خوشه ای	کمی	فارس	علوم اجتماعی	مقاله
رجبی (۱۳۹۴)	بوشهر	جوانان دختر و پسر ۱۸ تا ۳۵ ساله استان بوشهر	۱۰۳۰	تصادفی- خوشه ای	کمی	فارس	روانشناسی	مقاله
فرضعلیزاده (۱۳۹۴)	اردبیل	دانشجویان دانشگاه های آزاد و پیام نور	۳۴۶	تصادفی- طبقه ای	کمی	آذری	علوم اجتماعی	مقاله
کمال آبادی و همکاران (۱۳۹۴)	کرمانشاه	کلیه پسران بزهکار کانون اصلاح و تربیت شهر	۱۴۲	هدفمند	کمی	کردی	علوم اجتماعی	مقاله
کیان و همکاران (۱۳۹۴)	تهران	دانشجویان دانشگاه خوارزمی	۱۲۰	تصادفی	کمی	فارسی	علوم تربیتی	مقاله
کاوه قهفرخی و تاجیک اسماعیلی (۱۳۹۴)	چهارمحال بختیاری	دانشگاه شهرکرد	۳۸۴	تصادفی- خوشه ای	کمی	بختیاری	علوم ارتباطات	مقاله
عدلی پور و علیزاده (۱۳۹۳)	آذربایجان شرقی	نوجوانان و جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال	۶۰۰	تصادفی- خوشه ای	کمی	آذری	علوم اجتماعی	مقاله
احمدی و همکاران (۱۳۹۳)	فارس	گروه مددجویان کانون اصلاح	۹۰	تصادفی- طبقه ای	کمی	فارسی	علوم اجتماعی	مقاله

نویسنده/سال	استان	گروه مورد مطالعه	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	روش	محل بررسی	رشته نویسندگان	نوع سند
زندوانیان و همکاران (۱۳۹۲)	یزد	دانش آموزان دختر مقطع متوسطه شهر یزد	۴۰۴	تصادفی- خوشه‌ای	کمی	فارسی	علوم تربیتی	مقاله
مرتضوی (۱۳۹۲)	یزد	کارشناس سازمان‌ها	۲۰۲	تصادفی	کمی	فارسی	علوم اجتماعی	مقاله
رمضانی و عباس زاده (۱۳۸۹)	آذربایجان شرقی	دانش آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهر میانه	۳۴۹	تصادفی	کمی	آذری	علوم اجتماعی	مقاله

۵. یافته‌ها

در کل تحقیقات، شیوه نمونه‌گیری ۳۷٪ مطالعات هدفمند، ۲۴٪ تصادفی ساده، ۱۹٪ خوشه‌ای، ۸٪ طبقه‌ای، ۷٪ به صورت عمدی و ۵٪ به صورت دسترس بوده است. گروه هدف مورد مطالعه پژوهش‌ها در ۳۶٪ نوجوانان و جوانان، ۱۷٪ دانش آموزان، ۱۳٪ شهروندان عمومی، ۱۳٪ خبرگان-کارشناسان، ۱۱٪ خانواده‌ها و ۴٪ مددجویان بهزیستی بوده است. تمامی موارد وارد شده در تحلیل مقاله پژوهشی بوده است. جنسیت گروه مورد بررسی در ۶۸٪ مطالعات مرد و ۳۲٪ زن بوده است.

تحلیل مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که پیامدهای ناشی از استفاده افراطی از شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی را نمی‌توان به مجموعه‌ای از آسیب‌های منفرد و مستقل فروکاست. یافته‌ها حاکی از آن است که این پیامدها در قالب یک نظام به هم پیوسته از تغییرات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و روانی عمل می‌کنند و هر یک از این ابعاد، زمینه شکل‌گیری و تشدید سایر ابعاد را فراهم می‌سازند. بر این اساس، می‌توان از «چرخه بازتولید آسیب‌های شبکه‌ها و فضای مجازی» سخن گفت. در طراحی الگوی نهایی فراترکیب نیز، در مجموع یافته‌های این پژوهش نشان داد که استفاده افراطی از شبکه‌های اجتماعی از طریق چهار سازوکار اصلی زیر به تولید و بازتولید مسائل اجتماعی در جامعه ایران منجر می‌شود:

- بازآرایی روابط اجتماعی و تضعیف سازوکارهای کنترل اجتماعی
- تغییر نظام ارزشی و هنجاری
- بازتولید الگوهای مصرفی و فشارهای اقتصادی

- تشدید آسیب پذیری های روانی و هویتی
از این رو، پیامدهای شبکه ها و فضای مجازی را نباید صرفاً مجموعه ای از آسیب های پراکنده تلقی کرد، بلکه باید آن را بخشی از فرایند تحول ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و هویتی جامعه معاصر ایران دانست.

جدول شماره ۲: خلاصه نتایج فرا ترکیب آسیب های مرتبط با استفاده افراطی از شبکه های اجتماعی و فضای مجازی

بُعد	مقولات اصلی	مقولات فرعی	مطالعات
اجتماعی	جامعه پذیری انحرافی	هم نشینی افتراقی مجازی، یادگیری رفتارهای پرخطر، عادی سازی کج روی	احمدراد و همکاران (۱۴۰۲)، خطیب زاده و بنی هاشمی (۱۴۰۳) رضایی نسب و همکاران (۱۴۰۳)، یراق بافان و همکاران (۱۴۰۳)، علیوردی نیا و همکاران (۱۴۰۳)، میر محمدتبار و همکاران (۱۴۰۳)، قربانی (۱۴۰۱)، فرقانی و مهاجری (۱۳۹۶)، ذاکری و صباحی زاده (۱۴۰۱)، محمودی و همکاران (۱۴۰۰)، رضاقلی زاده (۱۳۹۹)، زارع و کرمی (۱۳۹۹)، سیفی و خورشیدزاده (۱۳۹۹)، شایگان و رحیمی (۱۳۹۵)، هردار و همکاران (۱۴۰۲)، حدادیان و همکاران (۱۴۰۲)، مشیر استخاره و کلهری (۱۴۰۱)، صالحی و برادران (۱۳۹۵)، تقوی پور و بیچرانلو (۱۴۰۱)، بیابانی و ستوده (۱۴۰۱)، حیدری و همکاران (۱۴۰۱)، رشید و همکاران (۱۴۰۱)، خلیج آبادی (۱۴۰۰)، فرضعلیزاده (۱۳۹۴)، زارع و همکاران (۱۳۹۸)، پارسایی (۱۳۹۹)، نیک بخش (۱۳۹۷)، فریدی و جعفری (۱۳۹۹)، فریدی و جعفری (۱۳۹۹)، ملک شعار و تدین (۱۳۹۸)، اکبری (۱۳۹۸) اصلان نژاد (۱۳۹۸)، حاجی ده آبادی و سلیمی (۱۳۹۷)، ایمان زاده (۱۳۹۷)، زمانی و تقی پور (۱۳۹۶)، شایگان و رحیمی (۱۳۹۵)، رمضان و عباس زاده (۱۳۸۹)، کاظمی قهفرخی (۱۳۹۸) طالبی و همکاران (۱۴۰۰)، کاوه قهفرخی و تاجیک اسماعیلی (۱۳۹۴)، خطیب زاده و بنی هاشمی (۱۴۰۱) دوله و همکاران (۱۳۹۵)، بهشتی و همکاران (۱۴۰۳) شریعتی شیری و نقیب زاده (۱۴۰۲)، کرمی و همکاران (۱۴۰۳)
	فرسایش سرمایه اجتماعی	کاهش کنترل اجتماعی، تضعیف انسجام و پیوندهای اجتماعی، کاهش مشارکت اجتماعی، کم اهمیت شدن حمایت اجتماعی/ شبکه، سوءظن و بی اعتمادی اجتماعی	
	آسیب پذیری خانواده	تعارضات خانوادگی، کاهش تعاملات چهره به چهره، تضعیف پیوندهای خویشاوندی	

بُعد	مقولات اصلی	مقولات فرعی	مطالعات
فرهنگی	تحول نظام ارزشی	تغییر سبک زندگی، تضعیف ارزش های دینی و خانوادگی، تعارض نسلی	یراق بافان و همکاران (۱۴۰۳)، احمدراد و همکاران (۱۴۰۲)، رضایی نسب و همکاران (۱۴۰۳)، علیوردی نیا و همکاران (۱۴۰۳)، ذاکری و صباحی زاده (۱۴۰۱)، رشید و همکاران (۱۴۰۱)، میر محمدتبار و همکاران (۱۴۰۳)، خطیب زاده و بنی هاشمی (۱۴۰۱)، کیان و همکاران (۱۳۹۴)، هدایتی زاده و همکاران (۱۳۹۵)، جعفری (۱۳۹۵)، خطیب زاده و بنی هاشمی (۱۴۰۳) کمال آبادی و همکاران (۱۳۹۴) دانش و ظهیری نیا (۱۳۹۷)، صالحی و برادران (۱۳۹۵)، محبی و همکاران (۱۳۹۵) ایمان زاده (۱۳۹۷)، یعقوبی و محمدی (۱۳۹۷)، طالعی و همکاران (۱۳۹۸)، زارع و همکاران (۱۳۹۸)، فریدی و جعفری (۱۳۹۹)، ابولی و همکاران (۱۴۰۱)، احمدی و همکاران کرمی (۱۳۹۶)، کسبی و همکاران (۱۴۰۱)، تقوی پور و بیچرانلو (۱۴۰۱)، بیابانی و ستوده (۱۴۰۱)، حیدری و همکاران (۱۴۰۱)، خلیج آبادی (۱۴۰۰)، سیفی و خورشیدزاده (۱۳۹۹)، ملک شعار و تدین (۱۳۹۸)، زارع و کرمی (۱۳۹۹)، اکبری (۱۳۹۸)، شجاعی و همکاران (۱۳۹۷)، طالب پور و همکاران (۱۳۹۶) رمضانی و عباس زاده (۱۳۸۹)، بلوچی (۱۴۰۱)، کاوه قهفرخی و تاجیک اسماعیلی (۱۳۹۴)، فرقانی و مهاجری (۱۳۹۶) ذاکری و صباحی زاده (۱۴۰۱)، بهشتی و همکاران (۱۴۰۳) شریعتی شیری و نقیب زاده (۱۴۰۲)، کرمی و همکاران (۱۴۰۳)
	نابسامانی فرهنگی	رواج ناهنجاری ها، انحرافات رسانه ای، اوقات فراغت ناسالم	
	اختلال در جامعه پذیری آموزشی	اُفت تحصیلی، بحران آموزشی، کاهش تمرکز و یادگیری	
اقتصادی	فشارهای اقتصادی	افزایش مشکلات معیشتی، آسیب های اقتصادی در خانواده، افزایش هزینه های خانوار	علیوردی نیا و همکاران (۱۴۰۳)، ذاکری و صباحی زاده (۱۴۰۱)، هردار و همکاران (۱۴۰۲)، طالب پور و همکاران (۱۳۹۶)، کمال آبادی و همکاران (۱۳۹۴)، احمدی و همکاران (۱۳۹۳)، زندوانیان و همکاران (۱۳۹۲)، مرتضوی (۱۳۹۲)، زمانی و تقی پور (۱۳۹۶)، کاظمی قهفرخی (۱۳۹۸)، فرقانی و مهاجری (۱۳۹۶)
	مصرف گرایی	علاقه به خرج کردن پول، علاقه به مصرف محصولات برند و مارک، افزایش هزینه خرید اینترنت، تغییر حس و دید نسبت به بدن، روحیه مصرف گرایی و تجمل گرایی، مصرف متظاهرانه	

بُعد	مقولات اصلی	مقولات فرعی	مطالعات
اقتصادی	جرائم اقتصادی و سایبری	کلاه برداری، سوء استفاده مالی، جرائم اینترنتی	
	اُفت بهره وری	کاهش عملکرد شغلی و اتلاف زمان	
روانی	آشفته گی هویتی	بحران هویت، شخصیت سازی غیر واقعی، محرومیت نسبی	احمدزاده و همکاران (۱۴۰۲)، یراق بافان و همکاران (۱۴۰۳)، علیپوردی نیا و همکاران (۱۴۰۳)، رضایی نسب و همکاران (۱۴۰۳)، بهشتی و همکاران (۱۴۰۳)، میر محمدتبار و همکاران (۱۴۰۳)، ذاکری و صباحی زاده (۱۴۰۱)، نیک بخش (۱۳۹۷)، زمانی و تقی پور (۱۳۹۶)، ایران مهر و همکاران (۱۳۹۷)، زارع و کرمی (۱۳۹۹)، فریدی و جعفری (۱۳۹۹)، هردار و همکاران (۱۴۰۲)، رشید و همکاران (۱۴۰۱)، حدادیان و همکاران (۱۴۰۲)، کسبی و همکاران (۱۴۰۱)، تقوی پور و بیچرانلو (۱۴۰۱)، بیابانی و ستوده (۱۴۰۱)، حیدری و همکاران (۱۴۰۱)، سیفی و خورشیدزاده (۱۳۹۹)، عدلی پور و علیرزاده (۱۳۹۳)، احمدی و ابراهیمی (۱۴۰۰)، خلیج آبادی (۱۴۰۰)، یعقوبی و محمدی (۱۳۹۷)، شایگان و رحیمی (۱۳۹۵)، رنجبران (۱۳۹۸)، طالعی و همکاران (۱۳۹۸)، شجاعی و همکاران (۱۳۹۷)، طالب پور و همکاران (۱۳۹۶)، رجبی (۱۳۹۴)، محمدی (۱۴۰۱)، خزر (۱۴۰۰)، محمودی و همکاران (۱۴۰۰)، کاظمی قهفرخی (۱۳۹۸)، طالبی و همکاران (۱۴۰۰)، خطیب زاده و بنی هاشمی (۱۴۰۱)، دوله و همکاران (۱۳۹۵)، خطیب زاده و بنی هاشمی (۱۴۰۳)، کرمی و همکاران (۱۴۰۳)
	آسیب های هیجانی	اضطراب، بی ثباتی عاطفی، احساس خلأ و ناکامی	
	انزوای روانی - اجتماعی	گوشه گیری، تنهایی، وابستگی و اعتیاد دیجیتال	
	پرخاشگری و خشونت	خشونت کلامی، یادگیری پرخاشگری، قلدری مجازی	

۵-۱. مسائل و آسیب های اجتماعی

در بُعد اجتماعی، ۴ دسته کلی از آسیب ها شامل هم نشینی افتراقی مجازی، تضعیف سرمایه اجتماعی، افزایش کج روی اجتماعی، ترویج ناهنجاری و آسیب های خانوادگی احصا شدند. بیشترین حجم مطالعات بررسی شده بر پیامدهای اجتماعی استفاده افراطی از فضای مجازی با محوریت بازآرایی روابط اجتماعی و تضعیف سازوکارهای کنترل

اجتماعی متمرکز بوده‌اند و این مرور نشان داد که گسترش حضور در شبکه‌های اجتماعی، الگوهای سنتی تعامل اجتماعی را دگرگون ساخته و بخشی از روابط چهره‌به‌چهره را به روابط مجازی انتقال داده است. این تحول اگرچه ظرفیت‌های ارتباطی جدیدی ایجاد کرده، اما هم‌زمان موجب کاهش نظارت اجتماعی مستقیم، تضعیف پیوندهای اجتماعی و کاهش سرمایه اجتماعی در برخی گروه‌ها شده است. در چنین شرایطی، افراد بیش از گذشته در معرض گروه‌های مرجع مجازی قرار می‌گیرند و فرایند جامعه‌پذیری آنان از نهادهای سنتی نظیر خانواده و مدرسه به سوی شبکه‌های آنلاین انتقال می‌یابد. پیامد این وضعیت، افزایش احتمال یادگیری و عادی‌سازی برخی رفتارهای انحرافی و کجروانه در بستر فضای مجازی است.

چنانچه بخواهیم این یافته‌ها را در نسبتی با بعد نظری مطالعه در نظر بگیریم؛ می‌توان گفت، از نظر کاستلز (۲۰۱۰)، جامعه معاصر به سمت جامعه شبکه‌ای حرکت کرده است؛ جامعه‌ای که در آن روابط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در قالب شبکه‌های اطلاعاتی سازمان می‌یابند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که بخش مهمی از تحولات اجتماعی ناشی از استفاده افراطی از شبکه‌های اجتماعی را می‌توان در چارچوب این گذار ساختاری تحلیل کرد. همچنین، یافته‌های مربوط به بحران هویت و شخصیت غیرواقعی را می‌توان در چارچوب نظریه "نمایش خود" گافمن (۱۹۵۹) تحلیل کرد؛ زیرا کاربران در شبکه‌های اجتماعی به بازنمایی گزینشی هویت خویش می‌پردازند و فاصله میان «خود واقعی» و «خود نمایشی» می‌تواند تنش‌های هویتی ایجاد کند.

مرتون نیز معتقد است که وقتی ابزارهای مشروع برای رسیدن به اهداف در دسترس نباشند، افراد به ابزارهای نامشروع روی می‌آورند. فضای مجازی به عنوان یک ابزار، می‌تواند هم برای اهداف مشروع و هم نامشروع استفاده شود. بر همین اساس گسترش بزهکاری‌های مجازی مانند فروش مواد مخدر یا ترویج رفتارهای فرازناشویی را می‌توان به عنوان پیامدهای "بی‌سازمانی اجتماعی" تفسیر کرد. فضای مجازی به عنوان یک بستر کم‌هزینه و کم‌ریسک، ابزاری برای دستیابی به اهداف نامشروع فراهم می‌کند. در ادامه به نظر اغلب نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی از جمله پاتنام (۲۰۰۰)، کاهش اعتماد اجتماعی و ضعف پیوندهای مدنی در جامعه ایرانی را می‌توان به عنوان پیامدهای تضعیف سرمایه اجتماعی تفسیر کرد. فضای مجازی با جایگزینی روابط مجازی به جای واقعی، باعث کاهش تعاملات عمیق و پایدار شده است.

ظهور جرائم علمی مانند تقلب را از نظر بندورا می‌توان به عنوان پیامد "یادگیری اجتماعی" تفسیر کرد. به طوری که رسانه‌ها با نمایش رفتارهای نامناسب، به عادی‌سازی این رفتارها کمک کرده‌اند. از طرفی هم خرید و فروش مواد مخدر و ترویج رفتارهای نامشروع در فضای مجازی را می‌توان به عنوان پیامدهای "فرصت‌های جرم" تفسیر کرد.

فضای مجازی به عنوان یک بستر ناشناس و کم‌کنترل، فرصت‌های جدیدی برای بزه‌کاران ایجاد می‌کند. ساترلند (۱۹۴۷) نیز معتقد بود که رفتارهای مجرمانه از طریق تعامل با دیگران یاد گرفته می‌شود و فضای مجازی به عنوان یک بستر آموزشی، می‌تواند به انتقال دانش مجرمانه و ترویج کج‌روی کمک کند. همچنین گلاسر معتقد است که تعارضات خانوادگی زمانی افزایش می‌یابد که اعضاء نتوانند نیازهای عاطفی یکدیگر را برآورده کنند. فضای مجازی با ایجاد روابط موازی، می‌تواند به این تعارضات دامن بزند.

۲-۵. مسائل و آسیب‌های فرهنگی

با استخراج و دسته‌بندی مفاهیم و موضوعات مورد بررسی توسط افراد مختلف (۴۳ محقق و نویسندگان) حول محور آسیب‌های فرهنگی، ۹ دسته کلی از مسائل شامل رواج بی‌اخلاقی و ناهنجاری، تغییر سبک زندگی، بحران آموزشی، انحراف رسانه‌ای، ترویج اوقات فراغت زهرآگین، کاهش ارزش نهاد خانواده، رفتار پرخطر جنسی، کاهش ارزش‌های دینی و شکاف نسلی احصا شد که این پیامدها را می‌توان ذیل مقوله تغییر نظام ارزشی و ظهور شکاف‌های فرهنگی تحلیل کرد.

یافته‌ها نشان داد که بخش مهمی از پیامدهای فرهنگی ناشی از فضای مجازی به تغییر در نظام ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی مربوط است. دسترسی گسترده به سبک‌های زندگی متنوع و فراملی، زمینه بازتعریف الگوهای مصرف، روابط اجتماعی، اوقات فراغت و هویت فرهنگی را فراهم ساخته است. در این میان، شکاف میان ارزش‌های نسل‌های مختلف تشدید می‌شود؛ زیرا نسل جوان بیش از سایر گروه‌ها در معرض جریان‌های فرهنگی جهانی قرار دارد. از این رو بسیاری از مطالعات از افزایش تعارضات نسلی، کاهش اقتدار هنجاری خانواده و بروز چالش‌های هویتی سخن گفته‌اند. بنابراین، مسئله اصلی صرفاً «تغییر ارزش‌ها» نیست، بلکه شکل‌گیری رقابت میان نظام‌های ارزشی مختلف در فضای اجتماعی ایران است. بر اساس نظریه اشاعه نوآوری، تغییر ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی در جامعه ایرانی به عنوان پیامد "اشاعه نوآوری‌های فرهنگی" از طریق رسانه‌های اجتماعی

بوده است. رسانه‌ها با ترویج سبک‌های زندگی غربی، به تدریج جایگزین معیارهای اسلامی-ایرانی شده‌اند. همچنین گریز معتقد است که رسانه‌ها با تکرار پیام‌های خاص، جهان‌بینی مخاطبان را شکل می‌دهند. این فرآیند می‌تواند به "کاشت" ارزش‌ها و باورهای جدید در ذهن افراد منجر شود.

از سوی دیگر وفق نظریهٔ آنومی (امیل دورکیم) وقتی جامعه از نظر هنجاری دچار تزلزل شود، افراد احساس سردرگمی می‌کنند و به رفتارهای نابهنجار روی می‌آورند. این وضعیت به عنوان "آنومی" شناخته می‌شود. رسانه‌های اجتماعی می‌توانند با ترویج ارزش‌های متضاد، به بحران هنجاری دامن بزنند. همچنین پارسونز معتقد است که خانواده به عنوان یک نهاد اجتماعی، در برابر تغییرات فرهنگی آسیب‌پذیر است. به طوری که رسانه‌ها می‌توانند با تغییر نقش‌های خانوادگی و کاهش تمایل به تشکیل خانواده و رواج خرده فرهنگ‌های ضد خانوادگی، به تضعیف این نهاد منجر شوند.

مک‌لوهان نیز معتقد است که رسانه‌ها با افزایش حجم اطلاعات، می‌توانند به "انفجار اطلاعات" منجر شوند که این امر می‌تواند بر کیفیت آموزش تأثیر منفی بگذارد. بر همین اساس کاهش عملکرد آموزشی و افت تحصیلی را می‌توان به عنوان پیامد "انفجار اطلاعات" تفسیر کرد. رسانه‌های اجتماعی با ایجاد حواس‌پرتی، به کاهش تمرکز دانش‌آموزان منجر شده‌اند. درنهایت بر اساس نظریه تأخر فرهنگی (ویلیام آگبرن)، وقتی تغییرات تکنولوژیک سریع‌تر از تغییرات فرهنگی رخ دهد، جامعه دچار "تأخر فرهنگی" می‌شود. این وضعیت می‌تواند به بی‌سازمانی فرهنگی منجر شود. شاید بتوان تضاد بین بافت دینی جامعه ایرانی و رسانه‌های اجتماعی را می‌توان به عنوان پیامد "تأخر فرهنگی" تفسیر کرد.

۳-۵. مسائل و آسیب‌های اقتصادی

با دسته‌بندی مفاهیم و موضوعاتی که محققان مختلف حول محور آسیب‌های فرهنگی بررسی کرده‌اند، چهار دسته کلی از مفاهیم شامل مشکلات مالی-اقتصادی، کاهش عملکرد شغلی، بزهکاری اقتصادی و مصرف‌گرایی شناسایی شدند که هرکدام شامل مفاهیم فرعی گوناگون می‌باشند. منتهی تمام این پیامدها را می‌توان ذیل مقولهٔ تجاری شدن روابط اجتماعی و بازتولید مصرف‌گرایی صورت‌بندی و تحلیل کرد. مطالعات بررسی شده نشان می‌دهند که شبکه‌های اجتماعی تنها ابزار ارتباطی نیستند، بلکه به عرصه‌ای برای تبلیغات، نمایش مصرف و بازاریابی دیجیتال تبدیل شده‌اند. درنتیجه، الگوهای

جدیدی از مصرف نمادین و رقابت منزلتی در میان کاربران شکل گرفته است. بر اساس یافته‌ها، حضور مستمر در فضای مجازی می‌تواند انتظارات مصرفی افراد را افزایش داده و فشارهای اقتصادی جدیدی بر خانواده‌ها تحمیل کند. از سوی دیگر، کاهش تمرکز شغلی، اُفت بهره‌وری و گسترش برخی جرائم سایبری نیز از پیامدهای اقتصادی مهمی است که در مطالعات مختلف مورد تأکید قرار گرفته است. بنابراین، فضای مجازی نه تنها بازتاب‌دهنده مناسبات اقتصادی موجود است، بلکه خود به عاملی برای بازتولید برخی نابرابری‌ها و فشارهای اقتصادی تبدیل می‌شود.

در رابطه با تحلیل نظری آسیب‌های اقتصادی ناشی از استفاده افراطی از فضای مجازی باید گفت که کاستلز معتقد است فضای مجازی، ساختارهای اقتصادی سنتی را دگرگون کرده و اقتصاد دیجیتال را جایگزین آن می‌کند. این تغییرات می‌تواند هم فرصت‌ها و هم تهدیدهای اقتصادی ایجاد کند. بر همین اساس کاهش رونق تولید و اختلال در کسب و کارهای سنتی را می‌توان به عنوان پیامدهای "گذار به اقتصاد دیجیتال" تفسیر کرد. فضای مجازی با ایجاد رقابت نابرابر، به تضعیف بخش‌های سنتی اقتصاد منجر شده است. همچنین ویلن معتقد است که افراد برای نمایش جایگاه اجتماعی خود، به مصرف متظاهرانه روی می‌آورند. حضور افراد در رسانه‌ها با نمایش سبک‌های زندگی لوکس، رواج مصرف متظاهرانه و زیست اقتصادی نمایشی در خانواده‌ها را تشدید می‌کنند.

طبق نظریه فرصت‌های جرم، زمانی رخ می‌دهد که فرصت‌های مناسب وجود داشته باشد. فضای مجازی با ایجاد فرصت‌های جدید برای جرائم اقتصادی، امکان جرائم سایبری مانند هک و کلاهبرداری را افزایش می‌دهد. همچنین افزایش جرائم اقتصادی مانند کلاهبرداری و هک از دید مرتون، می‌تواند به عنوان پیامد "آنومی اقتصادی" تفسیر کرد. فضای مجازی با ایجاد فرصت‌های نامشروع، به گسترش این جرائم دامن زده است.

۴-۵. مسائل و آسیب‌های روانی

آسیب‌های روانی ناشی از استفاده از شبکه‌ها و فضای مجازی را می‌توان ذیل یک مقوله اصلی تحت عنوان "فرسایش روانی و بحران هویت" و ۶ مقوله فرعی شامل خشونت کلامی، هویت و شخصیت غیرواقعی، یادگیری پرخاشگری رفتاری، انزوایی و گوشه‌گیری، احساس خلأ و کمبود و بی‌ثباتی عاطفی طبقه‌بندی کرد. یافته‌های فرا ترکیب نشان داد که آسیب‌های روانی بیش از آنکه پیامدی مستقل باشند، محصول برهم‌کنش عوامل اجتماعی

و فرهنگی هستند. افزایش مقایسه اجتماعی، تلاش برای کسب تأیید دیگران، نمایش گزینشی زندگی روزمره و وابستگی به بازخوردهای مجازی، زمینه بروز احساس ناکامی، اضطراب، تنهایی و بی‌ثباتی هویتی را فراهم می‌سازد. درواقع، کاربران در فضای مجازی هم‌زمان با دو هویت مواجه‌اند: هویت واقعی و هویت بازنمایی‌شده. فاصله میان این دو سطح از هویت می‌تواند احساس نارضایتی، بحران خودپنداره و فشار روانی را تشدید کند. از این منظر، بسیاری از آسیب‌های روانی گزارش شده را باید پیامد فرایندهای گسترده‌تر تحول اجتماعی و فرهنگی در عصر دیجیتال دانست.

چنانچه بخواهیم این یافته‌ها را در نسبتی با بُعد نظری مطالعه در نظر بگیریم؛ می‌توان گفت نظریه استفاده و رضامندی (کاتز و بلومر) بر این اصل استوار است که افراد از رسانه‌ها برای ارضای نیازهای روانی و اجتماعی خود استفاده می‌کنند. بااین حال، استفاده نادرست می‌تواند به اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی، کاهش تعاملات جمعی و وابستگی روانی به فضای مجازی منجر شود؛ به‌طوری‌که افراد برای پُرکردن خلأهای عاطفی و روانی به رسانه‌ها پناه برده، اما این امر به جای حل مشکل، به تشدید آن منجر می‌شود.

وفق نظریه هویت اجتماعی (تاجفل) هم افراد برای تعریف هویت خود به گروه‌های اجتماعی متکی هستند. جوانان برای کسب پذیرش، با ایجاد گروه‌های مجازی، جعل هویت و شخصیت‌سازی غیرواقعی، می‌تواند به شکل‌گیری هویت‌های غیرواقعی و ناسازگار منجر شود. همچنین افزایش احساس خلأ و بی‌معنایی را می‌توان به عنوان پیامدهای "محرومیت نسبی" تفسیر کرد.

گافمن نیز معتقد است که افراد در تعاملات اجتماعی، نقش‌هایی را بازی می‌کنند تا تصویر مطلوبی از خود ارائه دهند. در فضای مجازی، اعتماد به نفس کاذب و شخصیت‌سازی غیرواقعی می‌تواند به اختلالات هویتی منجر شود. از سوی دیگر جان سوئلر معتقد است که حجم زیاد اطلاعات می‌تواند به بار شناختی و استرس منجر شود. اشباع اطلاعاتی در فضای مجازی، با افزایش نگرانی‌های لحظه‌ای و استرس فکری، به افزایش اضطراب و نگرانی و فرسودگی روانی کمک می‌کنند.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با استفاده از روش فراترکیب، به شناسایی و تحلیل مهم‌ترین آسیب‌ها و مسائل ناشی از استفاده افراطی از شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی در ایران پرداخت.

یافته‌ها نشان داد که پیامدهای این پدیده در چهار حوزه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و روانی قابل طبقه‌بندی هستند. با این حال، نتایج پژوهش نشان داد که این پیامدها به صورت مستقل عمل نمی‌کنند، بلکه در قالب مجموعه‌ای از فرایندهای به هم پیوسته اجتماعی و فرهنگی بازتولید می‌شوند.

در بُعد اجتماعی، یافته‌ها از کاهش سرمایه اجتماعی، تضعیف پیوندهای اجتماعی، افزایش بی‌اعتمادی و گسترش برخی آشکال کج‌روی حکایت دارد. این یافته‌ها با دیدگاه پاتنام (۲۰۰۰) همسو است که کاهش مشارکت اجتماعی و افول تعاملات اجتماعی معنادار را از عوامل فرسایش سرمایه اجتماعی می‌داند. همچنین، ظهور الگوهای جدید کج‌روی در بستر فضای مجازی را می‌توان با نظریه هم‌نشینی افتراقی ساترلند (۱۹۴۷) تبیین کرد. بر اساس این نظریه، رفتارهای انحرافی در فرایندهای تعاملات اجتماعی آموخته می‌شوند و شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند به محیطی برای انتقال، یادگیری و عادی‌سازی این رفتارها تبدیل شوند. از این منظر، فضای مجازی صرفاً ابزار ارتباطی نیست، بلکه محیطی اجتماعی برای بازتولید هنجارها و ضد هنجارها محسوب می‌شود.

در بُعد فرهنگی، نتایج پژوهش نشان داد که شبکه‌های اجتماعی موجب گسترش مواجهه کاربران با ارزش‌ها، هنجارها و سبک‌های زندگی متنوع شده‌اند. این فرایند در کنار فرصت‌های فرهنگی موجود، به تغییر الگوهای سبک زندگی، تضعیف برخی ارزش‌های سنتی و تشدید شکاف‌های نسلی منجر شده است. از منظر کاستلز (۲۰۱۰)، در جامعه شبکه‌ای، هویت‌ها بیش از گذشته در بستر جریان‌های اطلاعاتی و ارتباطات شبکه‌ای شکل می‌گیرند. بنابراین، تغییرات ارزشی و هویتی مشاهده شده در مطالعات مورد بررسی را می‌توان بخشی از پیامدهای گذار به جامعه شبکه‌ای دانست؛ جامعه‌ای که در آن منابع تولید معنا و هویت از انحصار نهادهای سنتی خارج شده‌اند.

یافته‌های مربوط به پیامدهای اقتصادی نیز نشان داد که استفاده افراطی از شبکه‌های اجتماعی با افزایش مصرف‌گرایی، کاهش بهره‌وری شغلی، فشارهای اقتصادی خانوار و برخی جرائم اقتصادی و سایبری همراه است. این نتایج نشان می‌دهد که فضای مجازی نه تنها عرصه‌ای برای ارتباطات اجتماعی، بلکه بستری برای بازتولید الگوهای مصرفی و رقابت‌های منزلتی نیز محسوب می‌شود. در واقع، نمایش مستمر سبک‌های زندگی و مصرف نمادین در شبکه‌های اجتماعی می‌تواند انتظارات اقتصادی افراد را افزایش داده و زمینه نارضایتی اقتصادی و فشارهای مالی را فراهم آورد.

در بُعد روانی، نتایج پژوهش از افزایش احساس تنهایی، اضطراب، بحران هویت، بی‌ثباتی عاطفی و شکل‌گیری شخصیت‌های بازنمایی‌شده حکایت دارد. این یافته‌ها با دیدگاه گافمن (۱۹۵۹) درباره مدیریت تأثیر و ارائه خود همخوانی دارد. به اعتقاد گافمن، افراد در تعاملات اجتماعی تلاش می‌کنند تصویری مطلوب از خود ارائه دهند. این فرایند در فضای مجازی شدت بیشتری یافته و کاربران اغلب نسخه‌ای گزینشی و آرمانی از خود را به نمایش می‌گذارند. فاصله میان هویت واقعی و هویت بازنمایی‌شده می‌تواند زمینه‌ساز تنش‌های روانی، احساس ناکامی و بحران هویت شود.

در سطح کلان، یافته‌های پژوهش حاضر با نظریه "جامعه مخاطره" بک (۱۹۹۲) نیز قابل تفسیر است. بک معتقد است که مدرنیته متأخر علاوه بر تولید فرصت‌های جدید، مخاطرات نوینی نیز ایجاد می‌کند که بخش مهمی از آن‌ها محصول توسعه فناوری و نظام‌های ارتباطی هستند. بر این اساس، بسیاری از آسیب‌های اجتماعی، فرهنگی و روانی شناسایی شده در این پژوهش را می‌توان به عنوان مخاطرات نوظهور جامعه دیجیتال تلقی کرد. این مخاطرات برخلاف آسیب‌های سنتی، ماهیتی فرامکانی، شبکه‌ای و پیچیده دارند و مدیریت آن‌ها نیازمند رویکردهای جدید سیاستی است.

بر این اساس، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مواجهه با آسیب‌های فضای مجازی نباید صرفاً در قالب سیاست‌های کنترلی و محدودکننده دنبال شود. تجربه جوامع مختلف نشان داده است که افزایش سواد رسانه‌ای، ارتقای مهارت‌های تفکر انتقادی، آموزش اخلاق دیجیتال، تقویت سرمایه اجتماعی خانواده و توسعه برنامه‌های آگاهی‌بخش برای کاربران، اثربخشی بیشتری در کاهش پیامدهای منفی فضای مجازی دارد (لیوینگ‌استون، ۲۰۱۴). همچنین، سیاست‌گذاران باید در کنار توجه به تهدیدها، از ظرفیت‌های فضای مجازی برای توسعه فرهنگی، مشارکت اجتماعی و توانمندسازی شهروندان نیز بهره‌گیرند.

در مجموع، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که فضای مجازی را نمی‌توان صرفاً به عنوان منشأ آسیب‌های اجتماعی یا ابزاری برای توسعه تلقی کرد. این فضا به تعبیر کاستلز (۲۰۱۰)، یکی از مهم‌ترین عرصه‌های سازمان‌یابی زندگی اجتماعی در عصر حاضر است که فرصت‌ها و مخاطرات آن به طور هم‌زمان در حال بازآفرینی ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و هویتی جامعه ایران هستند. از این رو، سیاست‌گذاری در این حوزه مستلزم نگاهی متوازن، چندبُعدی و مبتنی بر شواهد علمی است.

قدردانی

در این بخش بر خود لازم می‌دانم همکارم دکتر طاه‌ها عشایری که در بخش‌هایی از کار همراهی و کمک کردند کمال قدردانی را داشته باشم.

منابع مالی

این مقاله به صورت مستقل نوشته شده و برای نوشتن آن، از هیچ سازمانی حمایت مالی دریافت نشده است.

تعارض منافع

بنا به اظهار نویسنده، در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافع وجود ندارد.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسنده کلیه نکات اخلاقی به ویژه عدم دستکاری و تحریف داده‌ها را در این مقاله رعایت کرده است.

منابع

- ابولی، احمد، جعفری‌نیا، غلامرضا و پاسالارزاده، حبیب (۱۴۰۱). تحلیل آسیب‌های اجتماعی نوظهور در فضای مجازی و تأثیر آن بر احساس امنیت اجتماعی شهروندان (مطالعه موردی: شهر بوشهر). پژوهش‌نامه مطالعات مرزی، ۳۸، ۸۷-۱۰۶.
- احمدراد، فرید، جدیدی، محسن، صابری زفرقندی، محمدباقر و سمانه السادات سرکشیکیان، (۱۴۰۲). نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در روابط زوج‌های مراجعه‌کننده به دادگاه خانواده. فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، دوره ۹، ۳۵، آبان ۱۴۰۲، ۴۷۵-۵۱۰.
- احمدی، حبیب، البرزی، زهرا، احمدی، یحیی، البرزی، صدیقه و مظفری، روح‌اله (۱۳۹۳). نقش رسانه در بزهکاری کودکان و نوجوانان (مقایسه دو گروه مددجویان کانون اصلاح و تربیت و شهروندان غیرقانونی ۱۳-۱۸ ساله شهر شیراز). فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۶، ۸۰-۵۷.
- احمدی، حبیب، عباسی، محمدتقی، یادگاری، رامین و کرمی، فرشاد (۱۳۹۶). مطالعه رابطه بین استفاده از رسانه‌های مدرن و تمایل به بزهکاری در بین نوجوانان دانش‌آموز (مطالعه دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر بستک). مجله پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۴، ۵۳-۷۰.
- اسدی‌فرد، محمد، هندیانی، عبدالله و درویشی، صیاد (۱۳۹۲). نقش تهدیدهای نرم شبکه‌های اجتماعی در مأموریت‌های اطلاعاتی و جنایی پلیس. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۳، ۹۳-۱۱۲.
- انتشارات دانشگاه مینه‌سوتا (۱۴۰۱). مسائل اجتماعی: تداوم و تغییر، ترجمه عبدالرضا نواح و سیاووش خدایاری، تهران: جامعه‌شناسان.
- ایران‌مهر، مسلم، شفیع‌آبادی، عبدالله و نعیمی، ابراهیم (۱۳۹۷). بررسی کیفی آسیب‌شناسی

- شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سلامت روان دانش‌آموزان (از دیدگاه مشاوران مدارس). فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۳۳، ۷۲-۴۳.
- ایسایف، فسولت (۱۴۰۰). اندیشه‌های شاخص در تاریخ تفکر اجتماعی، ترجمه احسان شاه قاسمی، تهران: زندگی روزانه.
- ایمان‌زاده، علی (۱۳۹۷). مطالعه پدیدار شناختی تجارب مادران از نقش شبکه‌های اجتماعی در کاهش حساسیت اخلاقی فرزندان (مطالعه موردی: والدین دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه مدارس ناحیه ۴ شهر تبریز). فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، ۹۶، ۱۳۴-۱۰۹.
- بلوچی، زهرا (۱۴۰۱). بررسی رابطه میزان استفاده از فضای مجازی با آسیب‌های اجتماعی و مشکلات رفتاری در بین دانش‌آموزان ابتدایی شهرستان نیک شهر در دوران کرونا، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم توان‌بخشی و سلامت اجتماعی، دانشکده سلامت اجتماعی
- بهشتی، سیدصمد، نراقی، مسلم، عسگری، ابوالقاسم، پیشرو، نظر، پورصدیقی، شجاعت (۱۴۰۳). تبیین جامعه‌شناختی تأثیر فضای مجازی بر بی‌تفاوتی اجتماعی، فصلنامه علوم اجتماعی مشهد، ۶، ۲۱-۱۰. [social/10.22067/social.1346.82289.2023](https://doi.org/10.22067/social.1346.82289.2023)
- بیابانی، غلامحسین و ستوده، مجتبی (۱۴۰۱). تهیه مقیاس خطرپذیری جوانان در جرم‌زایی متأثر از رسانه‌ها و تأثیر آن بر پایداری در بزهکاری (مطالعه موردی مجرمین سابقه‌دار جوان ۳۵-۱۸ ساله تهران بزرگ). نشریه امنیت ملی، ۴۵، ۱۳۴-۱۰۱.
- پارسایی، سید فرج (۱۳۹۹). مقایسه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و نگرش به آسیب‌های اجتماعی در دانش‌آموزان مدارس شبانه‌روزی و مدارس عادی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان فارس، مرکز پیام نور شیراز.
- تقوی‌پور، محمدرضا و بیچرانلو، عبدالله (۱۴۰۱). راهبردهای مواجهه با آسیب‌های مصرف رسانه‌های اجتماعی برای خانواده. نشریه دین و ارتباطات، ۲، ۶۰-۳۳.
- جعفری، علی (۱۳۹۵). آسیب‌های ناشی از عضویت و فعالیت در شبکه‌های اجتماعی در میان نوجوانان و جوانان شهر اردبیل. فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، ۸۷، ۱۵۹-۱۶۷.
- حاجی‌ده‌آبادی، محمدعلی و سلیمی، احسان (۱۳۹۷). علت‌شناسی بزه‌دیدگی زنان در شبکه‌های اجتماعی (مطالعه موردی شبکه اجتماعی فیس‌بوک). فصلنامه زن و جامعه، ۳، ۱۴۲-۱۱۷.
- حدادیان، علی، حضرتی، زهرا و ودیعه، ساسان (۱۴۰۲). تبیین جامعه‌شناختی آسیب‌های اجتماعی فضای مجازی در بین نوجوانان پسر. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۱، ۱۲۴-۱۰۱.
- حیدری، آرمان، صداقت، حمید و حمیدپور، خیری (۱۴۰۱). هویت‌یابی واقعی و انمودی دختران در سیالیت فضای مجازی (مطالعه کیفی دانشجویان دختر دانشگاه یاسوج). فصلنامه مطالعات فرهنگ، ۵۹، ۹۴-۶۱.
- خزر، محمدرضا (۱۴۰۰). نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در میزان گرایش دانش‌آموزان به آسیب‌های اجتماعی (مورد مطالعه: دانش‌آموزان مدارس شاهد دوره دوم متوسطه شهر سمنان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم ارتباطات
- خطیب‌زاده، سمیرا و بنی‌هاشمی، سید محسن (۱۴۰۱). طراحی مدل تولید محتوای فرهنگی برای زنان در فضای مجازی. فصلنامه ره‌بویه ارتباطات و فرهنگ، ۲(۳)، ۲۶-۷.

- خطیب‌زاده، سمیرا و بنی‌هاشمی، سید محسن (۱۴۰۳). بررسی وضعیت خانواده ایرانی در فضای مجازی: مطالعه صفحات اینستاگرامی با رویکرد روابط والدین با فرزندان. راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۱۳(۱)، ۱۳.
- خلیج‌آبادی، فریده (۱۴۰۰). عوامل ساختاری زمینه‌ساز مصرف پورنوگرافی در اینترنت در بین جوانان شهر تهران (یک مطالعه کیفی). فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۵۱، ۷۰-۳۵.
- خواجه‌وند احمدی، عیسی و ابراهیمی، سارا (۱۴۰۰). نقش عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی در بزه دیدگی در فضای مجازی. فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۲، ۲۳-۷.
- دانش، یونس و ظهیری‌نیا، مصطفی (۱۳۹۷). مطالعه کیفی پیامدهای استفاده از شبکه‌های اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه هرمزگان. فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۴۱، ۹۶-۸۵.
- داودی، ابراهیم، شمسایی، مهدی و بارانی، محمد (۱۳۹۷). رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی با ارتکاب جرائم خشن. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۱، ۹۰-۶۵.
- دورکیم، امیل (۱۳۸۳). قواعد روش جامعه‌شناسی، ترجمه علی محمد کاردان، تهران، دانشگاه تهران
- دوله، معصومه، اسماعیلی، رضا و امیرمظاهری، امیرمسعود (۱۳۹۵). بررسی نقش شبکه‌های مجازی در کیفیت زندگی (کاربران ۲۰ الی ۴۹ ساله شبکه‌های اجتماعی مجازی در شهر تهران). فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد واحد شوشتر، ۱۰(۴)، ۹۷-۱۲۰.
- ذاکری، مختار و صباحی‌زاده، محمود (۱۴۰۱). آسیب‌شناسی مصرف سواد رسانه‌ای در بین اقشار مختلف جامعه: مورد مطالعه استان هرمزگان. مطالعات میان فرهنگی، ۱۷(۵۰)، ۹۸-۷۳.
- رجبی، سوران (۱۳۹۴). تأثیر دوگانه رسانه‌ها بر نگرش جوانان به آسیب‌های اجتماعی در استان بوشهر. فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۲۷، ۴۶-۲۱.
- رشید، نرگس، فتحی، سیروش و کفاشی، مجید (۱۴۰۱). بررسی تبلیغات تجاری شبکه‌های اجتماعی مجازی در گرایش به مصرف مواد مخدر و روانگردان (مورد مطالعه: جوانان منطقه ۱۴ شهر تهران). فصلنامه مطالعات مبارزه با مواد مخدر، ۱۴(۵۵)، ۸۳-۱۰۶.
- رضاقلی‌زاده، بهنام (۱۳۹۹). بررسی آسیب‌های اجتماعی نوجوانان و نقش رسانه در پیشگیری و کنترل آن. فصلنامه رسانه، ۱، ۱۶۶-۱۴۷.
- رضایی نسب، زهرا، فیض‌اللهی، علی و کشاورز، مریم (۱۴۰۳). درک و تعریف از شبکه‌های اجتماعی مجازی با تأکید بر اینستاگرام (مورد مطالعه: زنان مطلقه شهر ایلام). فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، ۱۰۱(۶)، ۹۲-۶۳.
- رمضانی، احد، راد، فیروز و عباس‌زاده، محمد (۱۳۸۹). بررسی رابطه میزان مصرف رسانه با میزان ناهنجاری رفتاری دانش‌آموزان مدارس متوسطه شهر میانه در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱. نشریه مطالعات جامعه‌شناسی، ۳، ۵۶-۴۳.
- رنجبران، مریم (۱۳۹۹). پژوهش کیفی روابط دختران و پسران در فضای مجازی از دیدگاه دختران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- زارع، اکبر، اکبری، هادی و غلامی، میثم (۱۳۹۸). مطالعه جامعه‌شناختی رابطه بین آنومی و نگرش به سبک زندگی نامناسب در فضای مجازی (مورد مطالعه: شهروندان ۱۸ تا ۶۴ سال شهر یزد). نشریه جامعه‌شناسی ورزش، ۴۵، ۴۵-۸۳.

- زارع، فهیمه و کرمی، محمدتقی (۱۳۹۹). مسئله حضور دختران نوجوان در شبکه‌های اجتماعی مجازی با تأکید بر روابط والد فرزندی. نشریه مطالعات جنسیت و خانواده، ۲، ۹۳-۶۳.
- زرگرزاده، محمد، زمانی، شاهو و حیدریان، الهه (۱۴۰۱). ارائه مدل روابط علی بین میزان فعالیت‌های بدنی، میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و نگرش فرد در مورد تصویر بدنی خود با رفتارهای اخلاقی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی. مجله مدیریت ارتباطات در رسانه‌های ورزشی، ۳۶، ۴۱-۵۶.
- زمانی، عباس و تقی‌پور، فائزه (۱۳۹۶). شناسایی آسیب‌های اخلاقی و خانوادگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در میان فرزندان پسر شهر اصفهان. نشریه مطالعات اخلاق کاربردی، ۲۸، ۸۵-۱۰۸.
- زندوانیان، احمد، حیدری، مریم، باقری، ریحانه و عطارزاده، فاطمه (۱۳۹۲). آسیب‌های فضای مجازی بین دانش‌آموزان دختر. فصلنامه مطالعات فرهنگ ۲۳، ۱۹۵-۲۰۱.
- سیفی، لیلی و خورشیدزاده، محسن (۱۳۹۹). نقش شبکه‌های اجتماعی موبایلی در گسترش ناهنجاری‌های اخلاقی (مطالعه موردی: خراسان جنوبی). نشریه دانش انتظامی خراسان جنوبی ۲، ۲۳-۹.
- شایگان، فریبا و رحیمی، محمد (۱۳۹۵). بررسی جامعه‌شناختی رابطه مصرف شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی (مورد مطالعه: جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال شهر تهران). فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۳۴، ۱۹۳-۱۶۹.
- شجاعی، ریحانه، احمدی، سید احمد، جزایری، رضوان سادات و اعتمادی، عذرا (۱۳۹۶). شناسایی و مقایسه آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط بین زوجین (شهر اصفهان). فصلنامه خانواده‌پژوهی، ۵۲، ۵۵۱-۵۶۸.
- شریعتی شیری، محمدتقی و نقیب‌زاده، احمد (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی اجتماعی میکروسلبی‌های ایرانی در اینستاگرام. فصلنامه مجلس و راهبرد، ۳۰ (۱۱۶)، ۲۰۴-۱۷۸.
- صالحی، اکبر و برادران، مریم (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی پدیدارشناسانه نقش اینترنت بر باورهای دینی جوانان. نشریه مطالعات اخلاق کاربردی، ۲۱، ۲۴۰-۲۱۳.
- طالب‌پور، اکبر، منصوری، فردین و رستمی، تورج (۱۳۹۶). تأثیر استفاده غیرمعارف و بی‌رویه از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر گرایش جوانان به ناهنجاری‌های اجتماعی (مورد مطالعه کرمانشاه). نشریه بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۲، ۱۰۳-۱۲۶.
- طالبی، محمد، دهقان، حسین و نوروزی، فیض‌اله (۱۴۰۰). بررسی نقش استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در هویت خانواده (مورد مطالعه: شهروندان شهر تهران). مطالعات روان‌شناختی نوجوانان و جوانان، ۲ (۲)، ۳۲۸-۳۱۹.
- طالعی، علی، اسمعیلی، معصومه، فلسفی‌نژاد، محمدرضا، کاظمیان، سمیه و برجعلی، احمد (۱۳۹۸). خشونت و پرخاشگری در شبکه‌های اجتماعی مجازی از دیدگاه نوجوانان (یک مطالعه پدیدارشناسی). نشریه مشاوره کاربردی، ۱، ۴۸-۲۵.
- عدلی‌پور، صمد و عزیززاده، محمدحسین (۱۳۹۳). استفاده اعتیادی از شبکه اجتماعی فیس‌بوک در بین نوجوانان و جوانان شهر تبریز. فصلنامه مطالعات جوان و رسانه، ۱۳، ۸۶-۶۲.
- علی‌پوردی‌نیا، اکبر، رازقی، نادر، نظری، اسماعیل و قهرمانیان، داریوش (۱۴۰۳). تبیین تخلفات

- رایانه‌ای دانشجویان: کاربرست تجربی نظریه انتخاب عقلانی. فصلنامه علوم اجتماعی مشهد، ۲۰، ۲۹۹-۳۴۲.
- فرضعلی‌زاده، سخاوت (۱۳۹۴). بررسی آسیب‌های اجتماعی عضویت جوانان در شبکه‌های اجتماعی مربوط به تلفن همراه (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه‌های آزاد و پیام نور شهر خلخال)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خلخال.
- فرقانی، محمد مهدی و مهاجری، ربابه (۱۳۹۶). رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و تغییر در سبک زندگی جوانان. فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، ۴ (۱۳)، ۲۹۱-۲۶۰.
- فریدی، صمد و جعفری، علی (۱۳۹۹). رابطه استفاده از شبکه‌های ماهواره فارسی زبان با ناهنجاری‌های اجتماعی (مطالعه موردی: جوانان شهر اردبیل)، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۳۵، ۷۹-۱۰۲.
- قربانی، ابراهیم (۱۴۰۱). باندها و شبکه‌های مواد مخدر و روانگردان‌ها در فضای سایبری. فصلنامه مطالعات مبارزه با مواد مخدر، ۱۴ (۵۳)، ۱۹-۱.
- قلی‌زاده، آذر و زمانی، عباس (۱۳۹۶). مطالعه کیفی چالش‌های شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه در زندگی کاربران. فصلنامه رسانه، ۱، ۱۱۹-۱۰۳.
- کاظمی قهفرخی، سید محمد (۱۳۹۸). مسئله‌شناسی شبکه‌های ماهواره‌ای در دیدگاه صاحب‌نظران جمهوری اسلامی ایران. دوفصلنامه دین و سیاست فرهنگی، ۹، ۱۸۴-۱۵۰.
- کاوه قهفرخی، محمد جواد و تاجیک اسماعیلی، سمیه (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین استفاده جوانان از شبکه‌های اجتماعی و شرکت در مراسم مذهبی. فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۲ (۲)، ۹۰-۶۱.
- کرمی، مرجان، کشیشیان سیرکی، گارینه و توحیدفام، محمد (۱۴۰۳). تهدید شبکه‌های اجتماعی مجازی برای زیرساخت‌های حیاتی امنیت ملی. فصلنامه علمی امنیت ملی، ۱۴ (۵۱)، ۸۸-۵۹.
- کسبی، نسرين، عبدوی، فاطمه و بدری‌آذین، یعقوب (۱۴۰۱). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر آسیب‌های اجتماعی کاربران ورزشکار در دوران کووید ۱۹. نشریه جامعه‌شناسی ورزش، ۱۹، ۸۸-۷۱.
- کمال‌آبادی، محمد تقی، حصاری، فرهاد و شریفی، محمد (۱۳۹۴). بررسی تأثیر صنایع فرهنگی و رسانه‌ها در گرایش به بزهکاری نوجوانان. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، ۴۳، ۱۹۰-۱۶۳.
- کیان، مرجان، یعقوبی ملال، نیما و ریاحی‌نیا، نصرت (۱۳۹۴). واکاوی نقش و کاربرد شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان. فصلنامه فناوری آموزشی و یادگیری، ۱ (۳)، ۸۸-۷۰.
- گیلانی، محمود (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی فضای سایبری برای دانش‌آموزان دبیرستان‌های شاهرود و راه‌های پیشگیری از آن. نشریه دانش انتظامی سمنان، ۴، ۱۲۷-۹۹.
- محبی، سلیمان، زنجانی، حبیب‌الله و ساروخانی، باقر (۱۳۹۵). مطالعه جامعه‌شناختی استفاده از فضای مجازی و تأثیر آن بر کج‌روی اجتماعی در بین دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر کرمانشاه در سال تحصیلی ۹۵-۹۴. فصلنامه علوم اجتماعی، ۳۵، ۵۸-۳۳.
- محمودی، سارا، مزیدی، علی محمد و اسلامی، حسین (۱۴۰۰). تحلیل کیفی آسیب‌های اجتماعی نوجوانان در شبکه‌های اجتماعی مجازی. دو فصلنامه مطالعات روان‌شناختی نوجوانان و جوانان، ۲ (۲)، ۴۲۶-۴۰۴.

- مرتضوی، محمودرضا (۱۳۹۲). ارزیابی پیمایشی آسیب‌های اجتماعی در یزد با تأکید بر عوامل رسانه‌ای. نشریه مطالعات رسانه‌ای، ۲۳، ۱۸۱-۱۷۳.
- مشیر، زهراسادات و کلهری، محمدجواد (۱۴۰۱). نقش سبک مصرفی شبکه‌های اجتماعی مجازی بر انزوای اجتماعی (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال ساکن تهران). مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات، ۳۶، ۸۰-۶۷.
- معمار، ثریا، عدلی‌پور، صمد و خاکسار، فائزه (۱۳۹۱). شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت (با تأکید بر بحران هویتی ایران)، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۴، ۱۵۵-۱۷۶.
- ملک شعار، مرضیه و تدین، عباس (۱۳۹۸). تأثیر فضای مجازی در ارتکاب اعمال منافی عفت. فصلنامه تعالی حقوق، ۶، ۱۹۱-۱۵۳.
- موسوی، سیدسهراب، رستمی، تورج، مرادی، حسن و حصاری، فرهاد (۱۳۹۳). صنایع فرهنگی، رسانه و گرایش به بزهکاری (مطالعه موردی پسران کانون اصلاح و تربیت کرمانشاه). فصلنامه علمی دانش انتظامی کرمانشاه، ۱۷، ۱۶-۱.
- مهربانی، داوود (۱۴۰۳). بررسی رابطه بین الگوی مصرف رسانه‌های اجتماعی و انجام رفتارهای پرخطر در میان جوانان ۱۸ تا ۲۵ سال. مجله رسانه و فرهنگ، ۱۳(۲)، ۱-۱۹.
- میرمحمدتبار، سیداحمد، محمدی جلالی فراهانی، مجتبی و عدلی‌پور، صمد (۱۴۰۳). مطالعه کیفی آسیب‌های فضای مجازی در دانش‌آموزان شهر اراک. فصلنامه علوم اجتماعی مشهد، ۲۱(۳)، ۱۵۷-۱۸۵.
- نصری، مراد و کمالی، بهنام (۱۳۹۱). بررسی تأثیر رسانه‌های جمعی بر میزان بزهکاری. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۲۵، ۴۱-۲۵.
- نیک‌بخش، بهرام (۱۳۹۷). بررسی شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی به‌عنوان یک پدیده اجتماعی نوپدید و تأثیر آن بر کانون خانواده (منطقه هشت شهرستان اهواز). فصلنامه فرهنگ رسانه، ۷، ۸۵-۶۴.
- هردار، معصومه، فتحی، سروش و پیراهری، نیر (۱۴۰۲). تحلیل نحوه شکل‌گیری عشق سیال مبتنی بر زیست زناشویی زوجین در شبکه‌های مجازی. نشریه علوم اجتماعی، ۱، ۲۳۷-۲۰۹.
- یراق بافان، مجید، امیرمظاهری، امیرمسعود و لبیبی، محمد مهدی (۱۴۰۳). رسانه‌های نوپدید و دگرگونی فرهنگی در ایران. مجله رسانه و فرهنگ، ۱۳(۲)، ۳۰۹-۳۲۳.
- یعقوبی، جعفر و محمدی، وحید (۱۳۹۷). کاربردهای آموزشی شبکه‌های اجتماعی مجازی و آسیب‌های اجتماعی آن از دیدگاه دانشجویان کشاورزی (مورد مطالعه: دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان). مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، ۱، ۳۳-۴۴.
- Akers, R. L. Krohn, M. D. Lanza-Kaduce, L. & Radosevich, M. (1979). "Social learning and deviant behavior: A specific test of a general theory". American Sociological Review, 44(4), 636-655
- Anderson, C. A. & Bushman, B. J. (2001). "Effects of violent video games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal, and prosocial behavior: A meta-analytic review of the scientific literature". Psychological science, 12(5), 353-359

- Beer, D. & Burrows, R. (2007). “Sociology and, of and in Web 2.0: Some initial considerations”. Sociological Research Online, 12(5), 17.
- Bielicki, E. (2005). “Patologia społeczna, patologia indywidualna, etiologia kryminalna, kara. wyd. KPSW, Bydgoszcz (Social pathology)”, individual pathology, criminal etiology, punishment. ed. KPSW, Bydgoszcz).
- Bocar, A. C. & Jocson, G.G. (2022).” Understanding the Challenges of Social Media Users: Management Students' Perspectives in Two Asian Countries “, Journal of Business, Communication & Technology, 1(1), 2022 ISSN 2791–3775
- Bunders, D. J. (2016). Social Media and Delinquent Behavior: How Online Friends May Encourage Offending, Master Thesis of Damion Jonathan Bunders Sociology: Contemporary Social Problems Utrecht University, 2016
- Deribe Damota, M. (2019). The Effect of Social Media on Society. New Media and Mass Communication www.iiste.org, ISSN 2224–3267 (Paper) ISSN 2224–3275 (Online) DOI: 10.7176/NMMC, Vol.78, 2019
- Dube, D.E. (2016). “Internet, social media addiction linked to mental health risks: study”. Health. Global News, 9 Sept. 2016. Web. 20 Jan. 2017
- Greer, C. (2013). Crime and Media: Understanding the Connections’ in C. Hale, K. Hayward, A. Wahadin and E. Wincup (eds.) Criminology, third edition, Oxford: Oxford University Press, pp25 (ISBN: 978–0–19–927036–1).
- Gueirra, M. (2020).”Deviant Social Behavior: Cultural perspective, social structure, and society”, Interdisciplinary Journal Papier Human Review, Volume 1, Issue 1, Page 6–9
- Habiba, U. Neelam, F. & Saud, M. (2018).”Social Networking Sites and Deviance among Youth in Islamabad, Pakistan”, European Journal of Behavioral Sciences, ISSN 2538–807X, 1 (1):48–58, 2018
- Hinduja, S. & Ingram, J. R. (2009). „Social learning theory and music piracy: The differential role of online and offline peer influences”. Criminal Justice Studies, 22(4), 405–420.
- Holt, T. J. & Bossler, A. M. (2014). “An assessment of the current state of cybercrime scholarship”. Deviant Behavior, 35(1), 20–40.
- Huang, G. C. Unger, J. B. Soto, D. Fujimoto, K. Pentz, M. A. Jordan–Marsh, M. & Valente, T. W. (2014). “Peer influences: the impact of online and offline friendship networks on adolescent smoking and alcohol use”. Journal of Adolescent Health, 54(5), 508–514.
- Khalid, M.H. Akhtar N. B. & Hakeem R M. (2014).”Impacts OF Media on Society: A Sociological Perspective”, International Journal of Humanities and Social Science Invention ISSN (Online): 2319 - 7722, ISSN (Print): 2319 - 7714 www.ijhssi.org Volume 3 Issue 6 || June. 2014 || PP.56–64
- Murray, K. E. & Waller, R. (2007). “Social networking goes abroad”. International Educator, 16(3), 56.
- Niemiec, M. & Górska–Rożej, K. (2021).”Analysis of Social Pathology in the Opinion of

- Community Inhabitants to Increase Threat Resilience in Communities at the Local Level European", Research Studies Journal, Volume XXIV, Issue 3B, 2021, pp. 563–575. Oxford University Press. ISBN 978–0–19–927036–1
- Patchin JW, & Hinduja S. (2006). " Bullies move beyond the school yard: a preliminary look at cyber- bullying". Youth Violence Juv Justice. 2006; 4(2):148-169
 - Van den Broek, J. B. A. (2013). Van de straathoek naar Facebook: een onderzoek naar het gebruik van social media door jongeren binnen de straatcultuur [From Street Corner to Facebook: A Research on the Use of Social Media by Adolescents in Street Culture]. Erasmus University Rotterdam
 - Warr, M. (2002). Companions in crime: The social aspects of criminal conduct. Cambridge University Press.

References in Persian

- Aboli, A., Jafari-Nia, G., & Pasalarzadeh, H. (2022). Analysis of emerging social harms in cyberspace and its impact on citizens' sense of social security (Case study: Bushehr city). Research Journal of Border Studies, 38, 87-106. [in Persian]
- Adlipour, S., & Alizadeh, M. H. (2014). Addictive use of Facebook social network among adolescents and youths in Tabriz city. Quarterly Journal of Youth and Media Studies, 13, 62-86. [in Persian]
- Ahmadi, H., Abbasi, M. T., Yadegari, R., & Karami, F. (2017). A study of the relationship between the use of modern media and the tendency toward delinquency among student adolescents (A study of secondary school students in Bastak). Journal of Strategic Research on Social Issues in Iran, 4, 53-70. [in Persian]
- Ahmadi, H., Alborzi, Z., Ahmadi, Y., Alborzi, S., & Mofatteh, R. (2014). The role of media in juvenile delinquency: A comparison of two groups of clients of correction and rehabilitation centers and unauthorized citizens aged 13-18 in Shiraz. Quarterly Journal of Social Sciences, 26, 57-80. [in Persian]
- Ahmadrad, F., Jadidi, M., Saberi Zafargandi, M., & Al-Sarkeshikian, S. (2023). The role of virtual social networks in the relationships of couples referred to family courts. Quarterly Journal of New Media Studies, 9(35), 475-510. [in Persian]
- Alivardinia, A., Razaghi, N., Nazari, I., & Ghahremanian, D. (2024). Explaining students' cyber offenses: An empirical application of rational choice theory. Mashhad Social Sciences Quarterly, 20, 299-342. [in Persian]
- Asadi-Fard, M., Hendiani, A., & Darvishi, S. (2013). The role of soft threats posed by social networks in police intelligence and criminal missions. Quarterly Journal of Intelligence and Criminal Research, 3, 93-112. [in Persian]

- Balochi, Z. (2022). Examining the relationship between the level of cyberspace use and social harms and behavioral problems among primary school students in Nikshahr during the COVID-19 pandemic (Master's thesis). University of Rehabilitation Sciences and Social Health, Faculty of Social Health. [in Persian]
- Beheshti, S. S., Naraq, M., Asghari, A., Pishro, N., & Poorsedighi, S. (2024). A sociological explanation of the impact of cyberspace on social indifference. *Mashhad Social Sciences Quarterly*, 6, 10-21. <https://doi.org/10.22067/social.2023.82289.1346> [in Persian]
- Biabani, G., & Sotoudeh, M. (2022). Developing a youth risk-taking scale in media-influenced crime and its effect on persistence in delinquency: A case study of young repeat offenders aged 18-35 in Greater Tehran. *National Security Journal*, 45, 101-134. [in Persian]
- Danesh, Y., & Zohiri-Nia, M. (2018). A qualitative study of the consequences of social network use among University of Hormozgan students. *Quarterly Journal of Strategic Studies in Sports and Youth*, 41, 85-96. [in Persian]
- Davoodi, I., Shamsaei, M., & Barani, M. (2018). The relationship between virtual social networks and the commission of violent crimes. *Quarterly Journal of Intelligence and Criminal Research*, 1, 65-90. [in Persian]
- Doleh, M., Esmaceli, R., & Amirmozafari, A. M. (2016). A sociological study of the role of virtual networks in quality of life (Users aged 20-49 of virtual social networks in Tehran). *Quarterly Journal of Social Sciences*, 10(4), 97-120. [in Persian]
- Durkheim, E. (2004). *The rules of sociological method* (A. M. Kardan, Trans.). Tehran, Iran: University of Tehran Press. [in Persian]
- Farghani, M. M., & Mohajeri, R. (2017). The relationship between the level of use of virtual social networks and changes in young people's lifestyle. *Quarterly Journal of New Media Studies*, 4(13), 260-291. [in Persian]
- Faridi, S., & Jafari, A. (2020). The relationship between the use of Persian-language satellite networks and social anomalies (A case study of youths in Ardabil). *Social Cultural Strategy Quarterly*, 35, 79-102. [in Persian]
- Farzali-Zadeh, S. (2015). A study of the social harms of youth membership in mobile social networks (A case study of students of Azad and Payame Noor universities in Khalkhal) (Master's thesis). Islamic Azad University, Khalkhal Branch. [in Persian]
- Ghorbani, I. (2022). Drug and psychotropic substance gangs and networks in cyberspace. *Quarterly Journal of Drug Control Studies*, 14(53), 1-19. [in Persian]
- Gilani, M. (2018). Pathology of cyberspace for high school students in Shahroud and ways of prevention. *Semnan Police Science Journal*, 4, 99-127. [in Persian]
- Haddadian, A., Hazrati, Z., & Vadia, S. (2023). A sociological explanation of the social harms of cyberspace among male adolescents. *Quarterly Journal of Intelligence and Criminal Research*, 1, 101-124. [in Persian]
- Hajideh-Abadi, M. A., & Salimi, E. (2018). Etiology of women's victimization in social net-

- works: A case study of Facebook. *Women and Society Quarterly*, 3, 117-142. [in Persian]
- Herdar, M., Fathi, S., & Piraheri, N. (2023). An analysis of the formation of fluid love based on the marital life of couples in virtual networks. *Journal of Social Sciences*, 1, 209-237. [in Persian]
- Heydari, A., Sedaghat, H., & Hamidpour, K. (2022). The real and imagined identity formation of girls in the fluidity of cyberspace: A qualitative study of female students at Yasouj University. *Quarterly Journal of Cultural Studies*, 59, 61-94. [in Persian]
- Imanzadeh, A. (2018). A phenomenological study of mothers' experiences of the role of social networks in reducing children's moral sensitivity: A case study of parents of secondary school students in District 4 of Tabriz. *Quarterly Journal of Communication Research*, 96, 109-134. [in Persian]
- Iranmehr, M., Shafiabadi, A., & Naeimi, I. (2018). A qualitative study of the pathology of virtual social networks on students' mental health (From the perspective of school counselors). *Quarterly Journal of Counseling and Psychotherapy Culture*, 33, 43-72. [in Persian]
- Isaev, F. (2021). Prominent ideas in the history of social thought (E. Shahghasemi, Trans.). Tehran, Iran: Zendegei-ye Ruzaneh. [in Persian]
- Jafari, A. (2016). Harms arising from membership and activity in social networks among adolescents and youths in Ardabil city. *Quarterly Journal of Communication Research*, 87, 159-167. [in Persian]
- Kamalabadi, M. T., Hesari, F., & Sharifi, M. (2015). The impact of cultural industries and media on adolescents' tendency toward delinquency. *Quarterly Journal of Social Security Studies*, 43, 163-190. [in Persian]
- Karami, M., Kashishian Sirki, G., & Towhidfam, M. (2024). The threat of virtual social networks to critical national security infrastructure. *Scientific Journal of National Security*, 14(51), 59-88. [in Persian]
- Kasbi, N., Abdavi, F., & Badri-Azin, Y. (2022). The effect of virtual social networks on social harms among athlete users during COVID-19. *Journal of Sports Sociology*, 19, 71-88. [in Persian]
- Kaveh Qahfarakhi, M., & Tajik Esmaceli, S. (2015). Examining the relationship between young people's use of social networks and participation in religious ceremonies. *Journal of Practical Issues in Islamic Education*, 2(2), 61-90. [in Persian]
- Kazemi Qahfarakhi, S. M. (2019). Problem analysis of satellite networks in the views of experts of the Islamic Republic of Iran. *Biannual Journal of Religion and Cultural Policy*, 9, 150-184. [in Persian]
- Khajavond Ahmadi, I., & Ebrahimi, S. (2021). The role of individual, family, and social factors in victimization in cyberspace. *Journal of Social Development Studies in Iran*, 2, 7-23. [in Persian]
- Khalej-Abadi, F. (2021). Structural factors underlying pornography consumption on the in-

- ternet among young people in Tehran: A qualitative study. *Quarterly Journal of Strategic Studies in Sports and Youth*, 51, 35-70. [in Persian]
- Khatibzadeh, S., & Beni-Hashemi, S. M. (2022). Designing a model for producing cultural content for women in cyberspace. *Rahpooyeh Journal of Communication and Culture*, 2(3), 7-26. [in Persian]
 - Khatibzadeh, S., & Beni-Hashemi, S. M. (2024). The status of the Iranian family in cyberspace: A study of Instagram pages with a focus on parent-child relations. *Social-Cultural Strategy*, 13(1). [in Persian]
 - Khazar, M. R. (2021). The role of virtual social networks in students' tendency toward social harms: A case study of secondary-level Shahid school students in Semnan (Master's thesis). Allameh Tabataba'i University, Faculty of Communication Sciences. [in Persian]
 - Kian, M., Yaghoubi Malal, N., & Riahinia, N. (2015). Investigating the role and application of virtual social networks for students. *Journal of Educational Technology and Learning*, 1(3), 70-88. [in Persian]
 - Mahabi, S., Zanjani, H., & Saroukhani, B. (2016). A sociological study of the use of cyberspace and its impact on social deviance among secondary school students in Kermanshah during the 2015-2016 academic year. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 35, 33-58. [in Persian]
 - Mahmoudi, S., Mazidi, A. M., & Eslami, H. (2021). A qualitative analysis of adolescents' social harms in virtual social networks. *Biannual Journal of Adolescent and Youth Psychological Studies*, 2(2), 404-426. [in Persian]
 - Malekshaar, M., & Tadin, A. (2019). The impact of cyberspace on committing acts against public decency. *Journal of Legal Excellence*, 6, 153-191. [in Persian]
 - Mamar, S., Adlipour, S., & Khaksar, F. (2012). Virtual social networks and identity crisis (with emphasis on the Iranian identity crisis). *Quarterly Journal of Social Studies and Research in Iran*, 4, 155-176. [in Persian]
 - Mehrabi, D. (2024). The relationship between social media consumption patterns and risky behaviors among young people aged 18-25. *Media and Culture Journal*, 13(2), 1-19. [in Persian]
 - Mir Mohammad Tabar, S. A., Mohammadi Jalali Farahani, M., & Adlipour, S. (2024). A qualitative study of cyberspace harms among students in Arak city. *Mashhad Social Sciences Quarterly*, 21(3), 157-185. [in Persian]
 - Mortezaei, M. R. (2013). A survey evaluation of social harms in Yazd with emphasis on media factors. *Media Studies Journal*, 23, 173-181. [in Persian]
 - Moshir, Z. S., & Kalaheri, M. J. (2022). The role of the consumerist style of virtual social networks in social isolation (A case study of youths aged 18-30 living in Tehran). *Journal of Contemporary Research in Science and Research*, 36, 67-80. [in Persian]
 - Mousavi, S. S., Rostami, T., Moradi, H., & Hesari, F. (2014). Cultural industries, media, and the tendency toward delinquency: A case study of boys in the Kermanshah correction and rehabilitation center. *Scientific Journal of Kermanshah Police Science*, 17, 1-16. [in Persian]

- Nasri, M., & Kamali, B. (2012). The effect of mass media on the rate of delinquency. *Journal of Crime Prevention Studies*, 25, 25-41. [in Persian]
- Nikbakht, B. (2018). Social networks in cyberspace as an emergent social phenomenon and its impact on the family institution (District 8 of Ahvaz). *Media Culture Quarterly*, 7, 64-85. [in Persian]
- Parsaei, S. F. (2020). Comparison of the level of social network use and attitudes toward social harms among students in boarding and regular schools (Master's thesis). Payame Noor University, Fars Province, Shiraz Center. [in Persian]
- Qolizadeh, A., & Zamani, A. (2017). A qualitative study of the challenges of mobile social networks in users' lives. *Media Journal*, 1, 103-119. [in Persian]
- Rajabi, S. (2015). The dual impact of media on young people's attitudes toward social harms in Bushehr Province. *Quarterly Journal of Strategic Studies in Sports and Youth*, 27, 21-46. [in Persian]
- Ramezani, A., Rad, F., & Abbaszadeh, M. (2011). A study of the relationship between media consumption and the level of behavioral disorder among secondary school students in Mianeh during the 2012-2013 academic year. *Journal of Sociological Studies*, 3, 43-56. [in Persian]
- Ranjbaran, M. (2020). A qualitative study of girls' and boys' relationships in cyberspace from girls' perspectives (Master's thesis). Faculty of Educational Sciences and Psychology, Islamic Azad University, Marvdasht Branch. [in Persian]
- Rashid, N., Fathi, S., & Kafashi, M. (2022). The impact of commercial advertisements in virtual social networks on the tendency toward drug and psychotropic substance use (A study of youth in District 14 of Tehran). *Quarterly Journal of Drug Control Studies*, 14(55), 83-106. [in Persian]
- Rezaeiasab, Z., Feyzollahi, A., & Keshavarz, M. (2024). Understanding and defining virtual social networks with emphasis on Instagram (A case study of divorced women in Ilam). *Quarterly Journal of Strategic Women's Studies*, 6(101), 63-92. [in Persian]
- Rezagholi-Zadeh, B. (2020). A study of adolescents' social harms and the role of media in their prevention and control. *Media Journal*, 1, 147-166. [in Persian]
- Saeedi, L., & Khoshidzadeh, M. (2020). The role of mobile social networks in the spread of moral deviance: A case study of South Khorasan. *South Khorasan Police Science Journal*, 2, 9-23. [in Persian]
- Salehi, A., & Baradaran, M. (2016). A phenomenological pathology of the role of the internet in young people's religious beliefs. *Journal of Applied Ethics Studies*, 21, 213-240. [in Persian]
- Shariati Shiri, M. T., & Naqibzadeh, A. (2023). Social pathology of Iranian microcelebrities on Instagram. *Majles and Strategy Quarterly*, 30(116), 178-204. [in Persian]
- Shayegan, F., & Rahimi, M. (2016). A sociological study of the relationship between the consumption of virtual social networks and the tendency toward moral deviance: A case study of youths aged 15-29 in Tehran. *Quarterly Journal of Strategic Studies in Sports and Youth*, 34,

- 169-193. [in Persian]
- Shojaei, R., Ahmadi, S. A., Jazayeri, R. S., & Etemadi, A. (2017). Identifying and comparing the harms arising from cyberspace in marital relationships (Isfahan city). *Family Research Quarterly*, 52, 551-568. [in Persian]
 - Sutherland, E. H. (1947). *Principles of Criminology* (4th ed.). Philadelphia: J.B. Lippincott.
 - Taghavi-Pour, M. R., & Bichranlou, A. (2022). Strategies for confronting the harms of social media consumption for families. *Religion and Communication Journal*, 2, 33-60. [in Persian]
 - Talayi, A., Esmacili, M., Falsafi-Nejad, M. R., Kazemian, S., & Barjalli, A. (2019). Violence and aggression in virtual social networks from the perspective of adolescents: A phenomenological study. *Applied Counseling Journal*, 1, 25-48. [in Persian]
 - Talebi, M., Dehghan, H., & Norouzi, F. (2021). The role of virtual social network use in family identity (A case study of citizens of Tehran). *Adolescent and Youth Psychological Studies*, 2(2), 319-328. [in Persian]
 - Talebpour, A., Mansouri, F., & Rostami, T. (2017). The effect of unconventional and excessive use of virtual social networks on young people's tendency toward social anomalies (A case study of Kermanshah). *Journal of Social Issues Studies in Iran*, 2, 103-126. [in Persian]
 - University of Minnesota Press. (2022). *Social issues: Continuity and change* (A. Novakh & S. Khodayari, Trans.). Tehran, Iran: Jame'e-ye Shenasan Publications. [in Persian]
 - Yaghoubi, J., & Mohammadi, V. (2018). Educational applications of virtual social networks and their social harms from the perspective of agriculture students (A case study of the Faculty of Agriculture, University of Zanjan). *Journal of Agricultural Extension and Education Research*, 1, 33-44. [in Persian]
 - Yarag Bafan, M., Amirmozafari, A. M., & Labibi, M. M. (2024). Emerging media and cultural transformation in Iran. *Media and Culture Journal*, 13(2), 309-323. [in Persian]
 - Zakeri, M., & Sabahi-Zadeh, M. (2022). Pathology of media literacy consumption among different social groups: A case study of Hormozgan Province. *Intercultural Studies*, 17(50), 73-98. [in Persian]
 - Zamani, A., & Taghipour, F. (2017). Identifying the moral and family harms of using virtual social networks among boys in Isfahan. *Journal of Applied Ethics Studies*, 28, 85-108. [in Persian]
 - Zandvaniyan, A., Heydari, M., Bagheri, R., & Attarzadeh, F. (2013). Harms of cyberspace among female students. *Quarterly Journal of Cultural Studies*, 23, 195-201. [in Persian]
 - Zare, A., Akbari, H., & Gholami, M. (2019). A sociological study of the relationship between anomie and attitudes toward an inappropriate lifestyle in cyberspace (A case study of citizens aged 18-64 in Yazd). *Journal of Sports Sociology*, 45, 83-45. [in Persian]
 - Zare, F., & Karami, M. T. (2020). The issue of adolescent girls' presence in virtual social networks with emphasis on parent-child relations. *Journal of Gender and Family Studies*, 2, 63-93. [in Persian]
 - Zargarzadeh, M., Zamani, S., & Heydarian, E. (2022). Presenting a causal model of the rela-

tionship between physical activity, social network use, and body-image attitude with students' moral behaviors at Islamic Azad University. Journal of Communication Management in Sports Media, 36, 41-56. [in Persian]